

FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

52.

2018.

Szlávi Károly háborús emlékérmé (dr. Szlávi József tulajdonában)

A Károly-csapatkereszt (Karl-Truppenkreuz) egy, IV. Károly által 1916-ban alapított háborús emlékérem, amelyet az I. világháborúban teljesített katonai szolgálat során lehetett kiérdemelni. A kitüntetés keresztje cinkből készült. A keresztet körbeöleli egy koszorú. A kereszt előlő felén a latin „*GRATI PRINCEPS ET PATRIA, CAROLUS IMP[ERATOR] ET REX*” szöveg olvasható, amely magyarul: Az uralkodó és a haza hálája, Károly Császár és Király. A háttoldalán az osztrák császári korona és a magyar Szent Korona ábrázolása látható, alattuk a „*C*” Carolus, ami Károlyt jelent, a „*VITAM ET SANGUINEM*” (Életünket és vérünket) mondat olvasható és a dátum: *MDCCCXVI* (1916).

A tóraszekrény festett üvegablaka

(Zoltai Péter felvétele)

A tóraszekrény a meggyújtott hanuka gyertyákkal

(Martinovics Tibor felvétele)

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Rácz János: SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI VIII.	3
---	---

KÖZLEMÉNYEK

Tóth-Bencze Tamás: KISS ERNŐ „TITKOS HÁZASSÁGA”	9
Z. Karkovány Judit: A BALATONFÜREDI TÓRASZEKRÉNY	11
Tóth-Bencze Tamás: SZARAJEVÓTÓL PADOVÁIG: 100 ÉVE ÉRT VÉGET A „NAGY HÁBORÚ”	13

PÓTLÁSOK

Tóth-Bencze Tamás: PÓTLÁS A „BALATONFÜRED EMLÉKJELEI” C. KÖNYVHÖZ	34
KIEGÉSZÍTÉS A „BALATONFÜREDI ÉLETRAJZI LEXIKON”-HOZ	36

OLVASÓINK ÍRTÁK

Féja Endre: DÉNES ZSÓFIA FÜREDEN	37
Csizmazia Darab József: EMLÉKTÁBLA AVATÁSA BALATONFÜREDEN, A PANTEONBAN	40

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat

XVIII. évfolyam 3. szám 52.

2018.

Alapítva: 2001-ben

Felelős szerkesztő:
Dr. RÁCZ JÁNOS

Szerkesztő bizottság:
BAÁN BEÁTA, NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA,
Dr. SZÜTS ISTVÁN GERGELY,
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Nyomdai előkészítés:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Kiadja
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadó:
BUDÁNÉ BOCSOR ÁGNES
elnök

A folyóirat
Balatonfüred Város Önkormányzata
támogatásával jelent meg.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

Ára: 400 Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

Megjelenik évenként háromszor:
április, július, december

Szerkesztőség:
E-mail cím: furedihistoria@gmail.com

Nyomda:
OOKPress, Veszprém
Felelős vezető: SZATHMÁRY ATTILA

ISSN 1587-9399

E számunk szerzői:

Csizmazia Darab József üzemmérnök,
Budapest

Féja Endre ny. gimnáziumi tanár,
Budapest

Dr. Rác János nyelvész,
Balatonfüred

Tóth-Bencze Tamás könyvtáros,
Eplény

Z. Karkovány Judit ny. középiskolai tanár
Budapest

A folyóirat kapható:

Balatonfüreden, a Lipták Gábor Városi Könyvtárban,
a Városi Helytörténeti Gyűjtemény
és Kiállítóhelyen,
a Grafít Papír-Írószer-Nyomtatvány Boltban
(Köztársaság utca 18.),
a Zsidó Kiválóságok Házában
(Bajcsy-Zsilinszky u. 32.),
a szívkörházi könyvesboltban,
a Tourinform Irodában,
az Arácsi Népházban és
a Bodorka – Balatoni Vízi Világ Látogatóközpontban.

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy tiszteletdíjukról lemondtak,
és ezzel támogatták a folyóirat megjelenését.

A folyóirat korábbi számai – az aktuális év számainak kivételével – pdf formátumban letölthetők a
<http://www.historia-bfured.hu/f%C3%BCredi-hist%C3%B3ria,14.html> oldalról, az egyes számok tartal-
omjegyzéke alatt található link segítségével.

RÁCZ JÁNOS

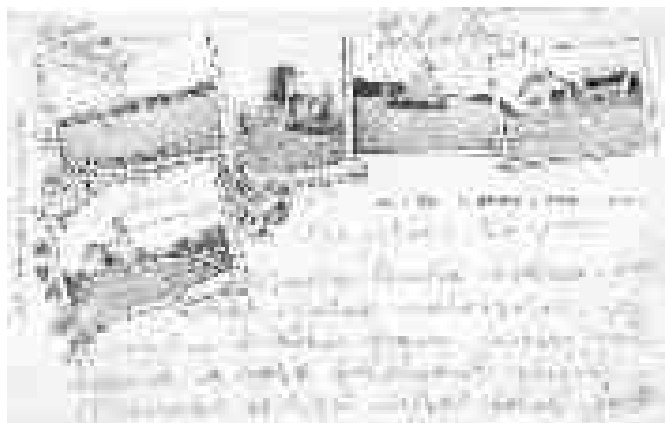
SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI VIII. NEM KÖZVETLENÜL SZOMSZÉDOS KÖZELI TELEPÜLÉSEK

A helyneves sorozatunknak ezzel a folytatásával már a Balatonfüreddel nem közvetlenül szomszédos, de közeli települések neveit és mikrotoponimáit kezdjük sorra venni. Összeállításunk történeti és élő nyelvi adatokat is tartalmaz. Korabeli oklevelek megőrizték a régi települések neveit, valamint az egykori határrészek, dülők egy részének magyar neveit is, a történeti névanyaghoz az adatokat ezekből, okmánytárakból, régi térképekből, a halásztópográfiából, folyóiratokból, néprajzi gyűjtésekből és helytörténeti munkákból vettük. A dolgozatban szereplő helynevek döntő többsége külterületi névanyaghoz tartozik.

ALSÓÖRS

Alsóörs a Somlyó-hegy lábánál fekvő Árpád-kori település. A középkorban királynéi birtok volt a terület. Eleinte inkább Örs néven azonosították, az Örs helynév első említése Fila veszprémi kanonok 1131 körüli oklevelében maradt fenn: *Vrsu* (FNESz. 50). Ezután 1269: *Vrs* (ÉP.), 1350-ben *Eörs* (Lo. 47). Már a XIII. századtól két településről írtak: „alsó” (inferior) és „felső” (superior) Örsről, 1279: *Vrs inferior* (FNESz. 50), 1290: *Alors* (Cs. III: 89), 1299: *inferiorem villam Vrs*, 1316: *Olwrs* (Vk.m.lt.), 1327: *Alors* (uo.), illetve nagyon találóan *Zalavég-Örsnek* is írták (1566: „*Zalaweg Ewrs aliter Also Ewrs*” [ZO. I: 116., 136., 169]), mivel valóban Zala vármegye legszélső végén helyezkedett el. 1617: *Felső* és *Alsó Örs* (ÉP.), 1629: *Alsó Eörs* (GazdtörtSzeml. XI.), 1681 és 1756: *Alsó- és Fölsőeörs* (Cs. 89), 1783: *Alsó-Örs* (JO.), 1852: *Alsó Örs* (DAL.), 1858: *Alsó Eörs* [DLo.], 1907: *Alsó-Örs* (Bé.).

Az Örs elnevezés személy-, illetve nemzetségnévből származik. Az Árpád-korban igen gyakori személynév az *Ürs*, az *Ir*: *Ür* szn. becéző alakja volt, illetve a török *är*, *er*, *ir* ’férfi, hős’ (MNY. 24: 170) szóval függ össze. Az Örs helynév legrégebb alakjai: *Ürsü*, *Ürs*, majd *Örs* (uo. 22). A megkülönböztető szerepű *Alsó-* előtag *Felsőörs* előtagjával van korrelációban.

Felső- és Alsóörs között a kora Árpád-korban egy harmadik település is volt, *Középsok* (Ra. 1996: 35; történeti említése 1852: *Közép-Sok* [C.], 1865: *Középsok* [FkH.], 1857: ua. [VEML. VII. 1. C.Cs.KU.T.i. 331], 1858: *Középsők* [K1], 1922: *Középsok* [K2], néprajzi gyűjtésben 1902: ua. [J.]). Nevében a *sok* utótagnak ’sokadalom, falu’ a jelentése. Már a XIII. század előtt elhagyták, de neve dülönévben és egy forrás nevében fennmaradt *Alsóörs* északi határában, a *Középsoki-dülő* (1857: *Középsoki-rétek* [VEML. VII. 1. C.Cs.KU.T.i. 331]) sík szántó, rét. Itt eredt a *Középsoki-forrás*, melynek volt *Középkút* vagy *Középsoki kút* (1843: ua. [VEML ANKI. II. 32], 1852: *Középsok Brunnen* [DAL.]) neve is. A forrás vize a Séd patakot táplálta.

Az alsóörsi mikrotoponimák között igen sok tekintélyes korú név őrződött meg. Korabeli oklevelek megőrizték az egykori határrészek, dülők akkori magyar neveit, olvasható bennük, hogy a jelölt terület melyik határrészben található. Azt azonban már általában nem tüntették fel, hogy az illető határrész melyik faluhoz tartozott. Márpedig az Alsó- és Felsőörsön élt gazdáknak a szomszédos falvakban is lehettek birtokai, ezért egy-egy határrész neve több helyen is előfordul. A *Málaszó* 1405-ben szőlőt jelöl, amely a *Malazo* nevű helyen feküdt (ZSO 11/1. 476: 3919), 1454: *Malazo hegy* (Ho. 575), 1474, 1478: ua. (Ra. 1996: 50), 1506: ua. (VEML Mohács előtti okl. Tsz.: 23). A szőlőnek kedvező déli lankás oldal volt, neve a *mál* köznévi utótag ’napos, védett domboldal’, és az *aszó*, azaz ’száraz domboldal’ szavak összetételével keletkezett. A *Málaszó* hegyen volt a *Hidegkúti György hagyománya* (1478: „*Malazo hegyen lévő Hydeglcwthygyerghhagyomana*” [Ra. 1996: 50]) nevű birtokrész. A *Somos-* vagy *Berkenye-mál* (1347: *Berkenyemal* [Bedy 46], 1486: *Berkenyemál*

[Ho. II: 582], 1513: *Somos sive Berkenyemal* [Vk.m.lt. Alsóörs 31]) határrész mindkét nevében erdei gyümölcs az előtag, alapjuk az, hogy ezen a részen sok som és berkenye terem. A *som* 'Cornus mas' kora tavasszal sárgán virágzó cserje, termése kedvelt gyümölcse volt az erdei népeknek. Neve a XI. századi oklevelekben már megtalálható, őtörök eredetű szavunk. A *berkenye* pedig apró almához vagy vadkörtehez hasonló, kásás húsu, fanyar ízű gyümölcsöt termő fa 'Sorbus'. A szláv eredetű *berkenye* szaknyelvi és széles elterjedtségű nyelvjárási szavunk már igen régtől, 1055-től adatolható a magyar írásbeliségben (TA.).

A mára beépült *Felső-mál-dűlő*, *Fősső-mál-dűlő*, *Fél-mál* (1852: *Fölső mál* [C.], 1858: *Felső mál* [DAIs.], 1902: *Felsőmál* [J.], 1922: *Felső Mál* [K2], 1973: *Felsőmálidűlő* [Hnt.]) lejtős kert volt, a *Középső-mál*, *Közép-mál* (1852: *Középső kutfőli* [C.], 1858: *Középső mál* [Wa.], 1902: *Középmál* [J.], 1922: ua. [K2], 1973: *Középmálidűlő* [Hnt.]) is domboldali kert volt, valamint az *Ásó-mál* (1852: C., 1858: K1, 1902: J., 1922: K2) is kertes gyümölcsös volt. A *Göje-mál* (1843: *gölyemáli dűlő*, az eklézsia *gölyemáli földjei* (VEML ANKI. II. 32; 1852: *Gőjemál* [DAI.], 1858: *Gőjemáli dűllő* [DAIs.], 1902: J. 1922: K2, 1973: *Gölyemáli-dűlő* [Hnt.]) beépült, egykor lejtős szántó volt. Személynévvel alkotott helynév, egy Őrs faluban az 1315-ig birtokos *Gelyanus*, azaz 'Gölye' nevű nemes nevéből való; 1272-ben V. István király aludvarbírója ítélkezett közte és a veszprémi püspök közötti birtokperben (Vk.m.lt. Alsóörs 9). Az összetételekben szereplő *-mál* utótag számos helynév köznévi eleme másutt is.

Régvolt, mára elfelejtett helynevek is szép számmal adatolhatók Alsóörsön. Ilyen az *Akol* (1317: *Okol* [Ra. 1996: 51]), a *Füzesmegye*, *Füzesmesgye* (1338 : *Fyuzesmege* [uo.]), a *Kígyólyuk* (1279: *Kygolyuk* [uo.]), az ott gyakori kőrisfák-

ról elnevezett *Kőrösbél* (1338: *Kuruspel* [uo.]), vagy a *Sökkörtvély* (1317: *Sukkureuel* [VEML. Mórocza cs. iratai, 1534: 16]), illetve a *Sárkörtvély* (1534: *Sarkewrthel* [uo.]). Ez utóbbi színneves összetétel, a *sárkörtvély* [sárkörte] előtagja a 'sárga' jelentésű régi *sár* melléknév. (Növénynevekben egyébként gyakori; vö. *sárkerek*, *sárfűz*, *sártök*, *sárvirág*.) A középkori eredetű dűlőnevek közül a *Merse-dűlő* (1843: *mersei kertek* [VEML ANKI. II: 32], 1858: *Merse* [Wa.]) nevében az 1272-ig itt birtokos Merse ispán emléke őrződik meg; vö. Vk.m.lt. Alsóörs 5 és Wa. 58.

A ma is közsímet *telek* főnévvel keletkezett a *Telek* (1340: ua. [FöÉ.], 1486: in loco *Thelek* [Ra. 1997: 142], 1363: *Kuzeptelek* [uo.: 144], 1790: *Alsótelek* [FöÉ.], *Felső-telek*, *Fősső-telek* [uo.], 1865: ua. [FkH.]) helynév. És ugyancsak ezzel a főnévvel jött létre a *Telekfő*, *Telekfé* (1317: *Telekfeu* [Ra. 1996: 51], 1858: *Telekfő*, *Kistelek* [Wa.], *Kis telék* [DAIs.], 1902: *Telekfő* [J.], 1922: ua. [K2], 1973: *Telekfőidűlő* [Hnt.]), továbbá a *Telekszőlő* (1506: *Thelekzelew in monte Malazo* [Malazo hegyen lévő Telekszőlő: VEML. Mohács előtti okl. Tsz.: 23], 1902: *Telekfői-szőlő*, *Telektetői szőlő* [J.]), valamint az *Újtelek* (1279: *Vyteleck* [Ra. 1996: 51]) helynév. Az utóbbi valószínűleg a *Nagy-réttel* vagy *Öreg-réttel* (1858: *Öreg réti dűllő* [DAIs.]) azonos, mindkettő a Balaton mellett feküdt. Itt volt a *Nagyszék* (1317: *Nogzeek* [VEML. Mórocza cs. iratai, 1534: 16]) nevű kaszáló. A *Kövestető* (1485: *Kewesthethew* [Vk.m.lt. Alsóörs 29]) név jelzője a határrész talajára utal. A *Szőlőfő* (1279: *Zeuleufew*, 1317: *Sceuleufew*, 1517: *Zelefew* [Ra. 1996: 51]) szintén igen régi helynév. Akárcsak a *Kermencs*, 1404-ben a káptalan alsóörsi birtokán említene egy *Kermench* nevű helyen szőlőt (Vk.m.lt. Alsóörs 20; 1410: *Kernench*, *Kermech* [Ra. 1996: 51], 1643: *Kemechehegy* [Li. 1997: 177], 1842: *Kermencs* [VEML II. 32], 1852: *Körmécs* [C.], 1858: *Kermenes* [DAIs.], *Kermecs* [Wa.], 1902: *Kermencs* [J.], 1922: ua. [K2], 1973: *Kermencsidűlő* [Hnt.]) lejtős szőlő volt, mára beépült, a Balatonnál jelölték meg, ahol a *Kermencs-rét* is található.

Az 1858. évi kataszteri és az 1863. évi telek-könyvi térképen Alsóörs kútjai között szerepel a *Merse-kút* (korábban 1843: *mersei kút* [VEML ANKI. II. 32]) vagy *Merse-forrás*, amely a falutól délre fekvő *Merse-dűlő* északi részén volt, kissé savanyúvizes forrás, kiépített vízvező hellyel. A régi *Baboskút* (1439 u.: *Babuskutha* [Ra. 1996: 65], 1470: *Baboskutha*, *Babuskutha* [uo.: 51]) nem sze-

repel a XIX. századi térképeken, az 1858. évi kataszteri és az 1863. évi telekkönyvi térképen Alsó-örs kútjai között megtalálható viszont a *Mersekúton* kívül a *Felső forrás* vagy *Felső vályú* a falu keleti szélén. 1843-ban a kőfaragónak 25 forintot fizettek egy vályú kifaragásáért, az itató vályút a Felső forráshoz készíthették. Északra, az erdőbe és a kőbányába vezető út mentén volt a *falú végi kút* vagy *Kő-kút*, más néven *Mosó-kút* [1383: „in puteo Mosoukuth vocato” [Ve.]] a falu északkeleti sarkánál, a Felső-máli út kiindulási helye fölött. A közbirtokossági kocsmánál volt még kút, a bő és jó vizű *Vida-kút* a Fő útnak a faluból kivezető, északnak forduló szakaszán állt, Vida Gyuláék háza előtt.

A híres műemlék, a *Török-ház* vagy *Török adószedő háza* gótikus épület, az udvarház egyediségét szűk ablakai, öreg szemöldökgyámos faragott vöröskő keretes ajtaja adják. A néphagyomány szerint a török időkben itt lakott a község török adószedője. Valójában az épület a nevét a tetősíkjából kiinduló, mind a négy égtáj felé áttört kéményelemről kapta, melyet turbánszerű gömbdísszel koronázta meg készítője. Később *Csepregi-ház*, *Csepregi-domb* a hely neve, mert az épület és környéke a névadó kisnemesi családé volt. A kőkerekes ajtó fölött GP monogram és 1880-as évszám látható, a XV. század óta Alsóörsön honos család leszármazottja, Guáth Péter ekkor alakíttatta át a házat. Az adatközlők szerint pincéjéből föld alatti folyosó vezet a *Hadnagyházhoz* (VeMFN. 60). 1570-ben minden valószínűség szerint egy magyar-török ütközet helyszíne volt a környék, Bornemissza János pápai várkapitány feltehetőleg a *suhatagi dűlőben* (1843: *Suatag* [VEML ANKI. II: 32], 1852: *Suatag* [DAL.], 1858: *Suhatagi alsó dűlő* [Wa. 57], *Suatagi felső dűllő* [DAls.], 1902: *Suatagi dűllő vonyó* [J.], 1922: *Suhatagi felső dűllő* [K2]) ütközött meg a túlerőben lévő török sereggel. Jankó János szerint „olyan rossz föld, hogy ha meg nem ázik, összeforr, nem lehet megszántani” (J.). A rajta növő hitvány cserjékről (*suhatag* ’csiatag’ [MTsz.]) kapta a nevét. Később szántó, rét volt, majd lejtős szőlő, a rendszerváltás előtt a tsz tulajdonában volt.

Közvetlenül a település fölé magasodó *Somlyó-hegy* (*Somló-hegy*, *Somjó*, *Somjó-hegy*, régi oklevelekben 1279: *Kyssumlyod* [Ra. 1996: 51], 1650: *Somlio* [uo. 52], 1843: *Somlyó allya* [VEML ANKI. II: 32], 1852: *Somló alatti* [C.], 1858: *Somló* [Wa. 57], 1902: *Somlyóhegy* [J.], 1922: *Somlyó* [K2]) mára részben már beépült. A református

templomtól keleti irányba egy lépcsőn felsétálva, a temető fölött áll a korábbi, fából készült kilátónál kétszer magasabb *Somlyó-hegyi kilátó*, amelynek régi, elkorhadt építményét 2015-ben az alapoktól építették újjá. Az átadása után Alsóörs koronájaként emlegették. Alsóörs közigazgatási területén emelkedik még a *Csere-hegyi kilátó* is, amely a Balaton vidékének első, kőből épült kilátója volt. A *Csere-hegyen* épült egykori *Horthy Miklós kilátó* 1935-ben avatták, permi vörös kőből készült. A mívés kőtorony egykor hét méter magasán nyúlt a fák fölé, napjainkban öt méterrel magasabb lett, a jobb kilátás kedvéért új, fából ácsolt emeletet építettek rá. Sokáig *Szabadság-kilátó*ként ismerték, az önkormányzat döntése alapján ma a *Csere-hegyi kilátó* nevet kapta. A hegy lejtője a *Cser-oldal* (1843: *Cseroldal* [VEML ANKI. II: 32], 1852: *Cseroldal* [DAL.], 1858: ua. [DAls.], 1902: *Cserelak és oldal* [J.], 1922: *Cser-oldal* [K2]) domboldali erdő, akárcsak a hegy, az uralkodó fafajról, a *csertőlgyről* kapta a nevét.

Alsóörsön is keresztülfolyik egy *Séd*, *Séd-patak* vagy *Séd-folyás* (1922: *Sédpatak* [K2]), a patak felett épült a *Séd-híd*, *Sédi-híd*. A délebbi részen, a völgyben területnek el a *Hídon alul* harárrészi kertek, az *Alsó-Séd-mellék*, *Ásó-Séd-mejjék*, *Ásó-Sédre dűllő* (1843: *Séd melléki alsó dűllő* [VEML ANKI. II: 32], 1852: *Alsó sed* [DAL.], 1858: *Alsó sédre dűllő* [DAls.], 1922: *Alsó Sédredűllő* [K2]) lejtős szántó, északra pedig a *Felső-Séd-mellék*, *Felső-Séd-mejjék*, *Felső-Sédre dűllő* (1843: *Séd melléki felső dűllő* [VEML ANKI. II: 32], 1852: C., 1858: *Felső sédre dűllő* [DAls.], 1922: *Felső-Sédre dűllő* [K2]) sík szántó. Kizárólag XIX. századi térképeken szereplő dűllőnevek is előfordulnak, ezeket sem előtte, sem később nem lehet adatolni. Ilyen a *Szőlők melletti rétek* (1858: *Szőlők melletti rétek* [DAls.]), az *Országúti dűllő* (1858: *Ország uti dűllő* [uo.]), az *Aranyhomok* (1858: Wa. 57) határrész, valamint a személynévvel keletkezett *Hetesy-irtások* (1843: VEML ANKI. II: 32] és a *Bagi-föld* (1843: uo.). Ezeket egykori tulajdonosaikról nevezték el. Egy 1852-ben rajzolt német nyelvű térképen (DAL.) a következő helynevek olvashatók: *Kapitl Wald*, *Köesi teich*, azaz ’Kövesi tavacska’, *Ortsried*, vagyis ’Községi belterület’, és *Alsó Örser Wald* [DAL.], azaz ’Alsóörsi-erdő’, valamint *Compossessorat Wald*, vagyis ’Közbirtokossági-erdő’.

A *Kis-dűllő* (1858: *Kis dűllő* [DAls.], 1922: *Kis-dűllő* [K2]) sík szántó mérete, kiterjedése alapján kapta a nevét. A *Horog*, *Horgas*, *Horgosi-dűllő*

(1772: *Horgas-föld dűlő* [Li. 1997: 283], 1843: *Horgas-dűlő* [VEML ANKI. II. 32], 1852: *Horgas* [DAI.], 1858: ua. [K1], 1902: *Horgos* [J.], 1922: *Horgasi dűlő*, *Haragosi dűlő* [K2]) lejtős szántó, nevének 'sarkos, görbe földek' a jelentése. Az erdős *Kút-hegy* (1852: *Kuthegy* [C.], 1902: *Kúthegy-oldal* [J.]) alatti *Kút-völgy* a vízmű építésekor felszámolt *Mosó-kút* és *Itató-kút* források vizét összegyűjtő völgy.

Az erdős *Égés-tető* (1902: J.) onnan kapta a nevét, hogy a múlt században itt nagy erdőtűz volt. Erdős terület volt a *Szökcsér* (1852: *Szökcsér Wgt* «Wein Garten» [DAI.], 1858: *Szökcsér* [DAIs.], 1902: ua. [J.]), *Szökcsértő* (1439 u.: *Zerchekthew* [Ra. 1996: 65], 1470: ua. [uo.: 51]), később szőlővel ültették be. Az *Aranybánya*, *Bánya* (1852: C., 1858: *Aranybanya* [DAIs.], 1902: *Bányahegy* [J.], 1922: ua. [K2]) hegyoldali szőlő, területén pedig az adatközlők véleménye szerint nagyon jók voltak a szőlők, s erre mondhatták, hogy „aranybánya”. A *Tanító-föld* sík szőlő a református tanító javadalmi földje volt, később a tsz szőleje. A sík *Kis-telek* (1858: K1, 1902: J., 1922: K2) szőlő pedig a református lelkész és tanító javadalmi földje volt, *Pap-föld* néven is hívták a lelkész javadalmi földjét. A *Református templom* a tatárjárás után, az 1260-as évek tájékán épült, eredetileg vaskos keresztboltozatos, torony nélküli kis szentély volt. A későbbi századokban bővítették, nyugati végébe tornyot emeltek, csúcsíves kökeretes bejáratú kapuját mai helyére tették. Az 1500-as évek elején került a reformátusok kezére.

Az *Erzsébet-kertek* sík szőlő határrészben egykor kis konyhakertek voltak, később a tsz szőlőtáblájának része. Az *Olajkút* az Erzsébet-kertek területén létesített fűtőolaj-árusító telep. A *Nyír-hegyi-tó* lejtős erdő régebben nyílt vizű kisebb tó volt, de kiszáradt. A *Gyermekfürdő* társneve a *Nádaskő-depó*, vízparti rész, a volt cserkész-, majd úttörőtábor fürdőjének a helye. Ma nádas, kövel kirakott part. Az *Itató* vagy *Déllő* (1902: J.), azaz 'delelő' is a Balaton partján van, a régi legeltetési állattartás idejében marhaható hely volt. Ma nádas part. Az *Almádi major*, *Köcsi-tó*, *Urasági sarok* (VeMFN. 60) helyének meghatározása bizonytalan. A *Sós-dűlő*, a *Sós-kút* és a *Sós-rét* (1842: *Sósrét* [VEML ANKI. II. 32]) nevek sós jelzőjének helynevekben általában 'sásos rét' a jelentése. Az *Alsó-hegy*, *Ásó-hegy* (1902: *Alsóhegy* [J.]) lejtős erdő, a *Lok* (1261: *Luk* [ÉP.], 1279: *Luch* [Ra. 1996: 51], 1670: *Lok-hegy*, *Loki szőlő* (ÉP.), 1858: *Lok Weingarten* [Lok szőlőskert] [DAI.], *Lok* [DAIs.], 1922: ua. [K2],

1973: *Lókidűlő* [Hnt.]) nevű határrész pedig lejtős szőlő volt, mára beépült.

A nádas és a part között mocsaras, sásos rész húzódik, a *Liliomos* (1902: *Liliomos*, *Liliomos eleje*, *Liliomsarok* [J.]), a régi halásztelep előtt volt a *Liliomos-tanya* (1902: uo.). A valamikor itt virágzó tündérrózsa 'Castalia' és a sárga tavirózsa 'Nuphar' virágairól kapta a nevét. Tovább Kelet felé következtek Jankó János XIX. század végi néprajzi gyűjtésében (J.): *Alsóörs-fürdő*, *Fürdők eleje*, ez volt a fürdőtelep előtti vízrész neve. Majd a *Séd eleje*, *Sédjárás eleje*, *Sédjárás*, mert egy kis patak csörgedezik itt a Balatonba, Alsóörsön folyik keresztül, a vasúti sorompó előtti Séd-patakról nevezték el. A *Három-pincékről* is kapott egy vonyó [hálózó hely] nevet, ez a *Három pincék eleje* (1902: uo.). A névadási szemlélet háttere az volt, hogy a szőlő-hegy oldalában három nádtetős pince épült egymás fölött, egy vonalban. Már Jankó említi a *Kasték eleje*, *Zsebők*, *Gunyhó eleje* tanyaneveket. Utóbbit egy hajdani halászkunyhóról nevezték el. A *Laki út* vagy *Köves* (1902: ua.) a *Cserelak* erdő rész nevéből való, ide vezet a Laki út. A halászok vonyóinak neve még a *Bányaalja*, *Itató*, *Csárdaalja*, valamint a *Diósalja* (1902: uo.).

A *Diós*, *Diósi-rész*, *Diós-völgy* lejtős gyümölcsös nevében az -s helynévképző arra utal, hogy főleg diófák nőttek ezen a területen. Ugyanez a képző van a *Gilicés-kertek* helynévben, sík kertes rész volt, ma műveletlen. Onnan kapta a nevét, hogy mindig sok volt ezen a területen az iglicetüske (gilicetövis) nevű gyomnövény. Az *iglice* (1500 k.: *yrilicze* [Casanate Glosszák]) 'Ononis spinosa' lilás virágú, tövises réti törpe cserje, neve szláv jövevényszavunk. A földműves legszívesebben kiirtaná ezt a növényt, mert akadály a szántásnak. Az *Apadás* (1902: *Jobbágyi apadás* [J.]) a nádistól a Balaton-part felé eső rész, gyenge kaszáló. A hely-

név alapja az, hogy régebben, a Balaton vízszintjének szabályozása előtt, télen és tavasszal víz alatt állt, ahonnan nyárra, őszre leapadt a víz, ekkor válik hasznosíthatóvá.

A *Nagy-kő orra*, *Nagy-kő-ór*, *Nakkő-ór* (1852: *Nagy kües* [C.], 1922: *Nagykő orra* [K2]) a szikla alakjáról elnevezett határrész. A *Nemes-erdő* (1858: *Nemesség erdeje* [DAIs.], 1922: ua. [K2]) hegyoldal, az erdős területhez tartozik a *Rókalukak* nevű határrész. A *Küjes-tető* (1902: *Küesdomb* [J.], 1922: ua. [K2]) dombtető, domboldali legelő szőlő volt, ma műveletlen, szintén beépülőben lévő terület. Alsóörsön is volt *Káptalan-erdeje* (1857: *Káptalani-erdő* [FöÉ.], 1858: *Káptalan erdeje* [DAIs.], 1902: ua. [J.]), illetve *Jobbágyok-erdeje* (1852: *Bauern Wald* [DAI.], 1858: *Jobbágyok erdeje* [DAIs.], *Jobbágyerdő* [K1], 1922: *Jobbágyok erdeje* [K2]) hegyoldali erdő. A *Halacs* (*Halacs* 1439 u.: *Halas* [Ra. 1996: 65], 1470: *Halas* [uo.: 51], 1852: *Halács Wgt* «Wein Garten» [DAI.], 1843: *halasi földek* [VEML ANKI. II: 32], 1858: *Halacs* [Wa.], 1902: *Halasi kertek* [J.], 1922: *Halacs* [K2]) erdő, rét, szántó, majd szőlő volt, mára beépült.

Ugyancsak beépült mára a *Tóti irtás* (1852: *Toti irtás* [C.]) és a *Felső-kertek*, *Fősső-kertek*, a *Káposztáskertek* (1843: VEML ANKI. II: 32). A *Gróf-szőlő* domboldali szőlő, egykori birtokosáról nevezték el. A *Tór* (1852: ua. [C.], 1858: *Tóri Földek* [DAIs.], 1902: *Tóri földek és kertek*, *Toralja* vagy *Tóri-gyöpalja* [J.]) nevű határrészt hasonló nevű dűlőről nevezték el, az alsóörsi *Tóri-szőlőhegyről*. A *Gyurica*, *Gyurica-kertek* szépen művelt sík kertek voltak. A *Gál-rét* (1843: *Gaál-rétek*, *Gaál-réti dűlő* [VEML ANKI. II: 32], 1852: *Gálrét* [DAI.], 1858: *Gál reti dűlő* [DAIs.], 1902:

Gálrét [J.], 1922: *Gátréti dűlő* [K2]) sík szántó, a *Szeg-torok* (1852: *Szegtorok* [DAI.], 1858: *Szegtoroki dűlő* [DAIs.], 1922: *Szegtoroki dűlő* [K2]) pedig lejtős szántó. A *Torki* (1279: *Torky* [Ra. 1996: 51]) nevű hely a Szegtoroki-dűlővel azonos, mivel nyugaton a Felsőörsre vezető országút, a nagy út határolta.

A lejtős *Meddőhányó* a volt kőbánya meddőhányója, később szeméttelep. A *Kőbánya*, *Kűbánya* volt bánya, ma már felhagytak a kőfejtéssel benne. Az itteni *Amfiteátrum* nem a római korból származik, helyi vöröskőből és betonból épített, a domborzati adottságok felhasználásával létrehozott amfiteátrum. Nézőtere enyhén félköríves, ami emlékműve a kőbányászat hagyományainak. Szép emlékhely Alsóörsön az *Endrődi Sándor emlékmű*, a költő nyaralójának helyén kialakított parkban áll a vöröskőből faragott emlékoszlop, melynek előlapján látható Endrődi Sándor (1850–1920) bronz arcképe. 2011-ben a költő szobrát is felállították a faluközpontban. Látható *Dr. Miháلكovics Tivadar* (1848 – 1927) *mellszobra* is, aki Endrődi Sándortól később megvásárolta alsóörsi szőlőbirtokát és Vészmadár nevű vitorlását is, melyen korábban Jókaival is gyakran vitorláztak együtt. Miháلكovics megalapította az alsóörsi közbirtokosságot, kiépítette a mai strandfürdő elődjét, és alapítója volt a balatonfüredi Stefánia Yacht Egyletnek. A kikötőben felállított *Baltoni gőzhajózás emlékművén* a horgony és a márványtábla arra emlékeztet, hogy 1846. október 21-én először kötött ki a Kisfaludy gőzhajó Alsóörsön. Az 1956-os *emlékmű* a Szabadság téren egy hatalmas permi vöröskő mives kifaragásával készült.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bedy = BEDY VINCE 1934: *A felsőörsi prépostság története*. (A Veszprémi Egyházmegye múltjából 3.), Veszprém.
- Bé. = BÉKEFI REMIG: *A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban*. Budapest, 1907.
- C. = 1852 k. készült kataszteri térkép vázlata [croquis] (VeMFN.).
- Csd. = *Csopak dűlői az 1863. évi határvázrajzon*. In: Li. 1997: 368.
- DAI. = *Dorf Alsó Örs in Ungarn, 1852*. MOL – Térképtár [S 78 300. téka Alsóörs 001-003].
- DAIs. = *Dorf Alsó Eörs in Ungarn, 1858*. MOL – Térképtár [S 78 300. téka Alsóörs 004-021].
- DLo. = *Dorf Lovas in Ungarn, 1858*. MOL – Térképtár [S 78 315. téka Lovas 004-020].
- ÉP. = VERESS D. CSABA: *Az évezredes Paloznak. Egy Balaton-melléki falu története a kezdetektől napjainkig*. Veszprém, 1993.
- FNESz. = KISS LAJOS: *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II*. Budapest, 1988.
- FöÉ. = VERESS D. CSABA: *Felsőörs évszázadai. A község története a kezdetektől*. Veszprém, 1992.
- Hnt. = *A Magyar Népköztársaság helységnévtára*. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest, 1973.

- Ho. = HOLUB JÓZSEF: Zala megye története a középkorban II. *Zala megye községeinek története I – IV.* kézirat, 1929.
- J. = JANKÓ JÁNOS: *A Balaton-melléki lakosság néprajza.* Budapest, 1902.
- JO. = *Josephinische Aufnahme.* A Magyar Királyság első katonai felmérése (1782–1785). Arcanum.
- K1 = *1858-ban készült színes kataszteri térkép (VeMFN.).*
- K2 = *1922-ben készült kataszteri térkép (VeMFN.).*
- Li. = LICHTNECKERT ANDRÁS 1997 (szerk.) = *Csopak története.* (VeML kiadványai 12.) Veszprém.
- Lo. = HUDI JÓZSEF: *Lovas község története. Egy Balaton-felvidéki falu múltja és jelene.* Veszprém, 2001.
- MNy. = *Magyar Nyelv.* Budapest, 1905–.
- MTsz. = SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar tájszótár.* Budapest, 1893–1901.
- Ra. = RAINER PÁL 1996: *Középkor.* Lichtneckert András (szerk.): *Alsóörs története.* Veszprém.
- Ra. = RAINER PÁL 1997: *Csopak, Kövesd és Nosztre a középkorban.* Lichtneckert András (szerk.): *Csopak története.* Veszprém.
- TA. = Tihanyi apátság alapítólevele. 1055. *Pannonhalmi Bencés Főapátság, Főapátsági Levéltár [Tihany fasc. I. n. 1.].*
- VeMFN. = BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC – VARGA MÁRIA (szerk.): *Veszprém megye földrajzi nevei IV. A Veszprémi járás.* MNyTK. 194. sz. Budapest, 2000.
- Vk.m.lt. = VeML, *Veszprémi káptalan magánlevéltára.* Veszprém.
- VeML = *Veszprém Megyei Levéltár.* Veszprém.
- VeML ANKI. = VeML, *Az Alsóörsi Nemesi Közbirtokosság iratai.* Veszprém.
- Wa. = WALLNER ERNŐ 1968 = *Alsóörs településképe.* VMMK [Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei] 7: 55–85.
- ZO. = NAGY IMRE – VÉGHÉLY DEZSŐ – NAGY GYULA (szerk.): *Zala vármegye története. Oklevéltár. I–II.* Budapest, 1886–1890.
- ZSO. = *Zsigmond-kori oklevéltár.* Összeáll.: Mályusz Elemér, Borsa Iván. Budapest, 1951–1993

Az illusztrációkon felhasznált képeslapok a Városi Helytörténeti Gyűjtemény tulajdonában vannak.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

KISS ERNŐ „TITKOS HÁZASSÁGA”

2012-ben, a Füredi História 2–3. számában, Kiss Ernőről – többek között – az alábbi írtam, jórészt az „Erdélyi Örmény Gyökerek” füzetekben megjelenetekre hagyatkozva: „... *A helyi lakosok között hamarosan nagy népszerűsége tett szert a fiatal, jó kiállású tisz. Különösen a nők körében. Olyannyira, hogy állítólag ez idő alatt, titokban Tarnopolban (ma: Ternopil, Fehér-Oroszország) oltárhoz vezette egy helybeli gazdag zsidó család Rebeka nevű, 17 éves leányát, aki rövidesen tisztázatlan körülmények között elhunyt. ...*”

Az azóta eltelt időben arra a határozott véleményre jutottam, hogy ez valószínűleg nem történet meg. Kezdve azon, hogy 1818-ban, amikor megkezdte katonai pályafutását a Károly főherceg ulánusoknál még csak tisztjelölt (hadapród, cadet) volt, tiszti rangot (al- vagy másodhadnagy) csak 1821 végén, vagy 1822 elején kapott. Azt nem kívánom vitatni, hogy a női körökben sikereket ért el, ezt messzemenően alátámasztja a házasságon kívül született egy fiú és két leánygyermek – legalábbis ennyiről tudunk biztosan.

A Rebeka nevű feleség szerintem a képzelet szüleménye. Már csak azért is, mert a feltételezett – a zsidó Rebekával történt állítólagos – házasságkötés kor először is: Kiss Ernő még nem volt nagykorú, a házasságkötéshez mostohaapjának, annak 1819-ben bekövetkezett halála után a gyámjának engedélye lett volna szükséges. Másodszor a házasságkötéshez – mint a hadsereg tagjának, légyen vagy csak tisztjelölt, vagy már kinevezett tisz – a.: a katonai előjárójának a hozzájárulására is szükséges volt, b.: úgynevezett kauciót kellett letenni. Harmadszor: ha netán mégis megkötetett volna a frigy, az 1826-os házasságkötés bejegyzésénél a völegény esetében fel kellett volna tüntetni, hogy özvegy (viduus).

1682-ben I. Lipót úgy rendelkezett, hogy a hadsereg tagjai csak előjáróik engedélyével házasodhatnak. Amikor az Andrássy ezred egyik címzetes főhadnagya az ezredtulajdonos tudta nélkül otthon titokban megnősült, a katonatisztek házasodásának ügye ismét a haditanács elé került.

A császári és királyi haditanács 1738. január 25-én kelt felterjesztésében bírálta a katonai házasságok magas számát az ezredeknél. Az indoklás szerint ezek folyománya volt – legalábbis az illetékesek szerint – a morál süllyedése, továbbá a katonatisztek eladósodása is, hiszen a családi szükségleteket a férjeknek kellett fedezni. Ráadásul a tisztek özvegyei-

ről is az államnak kellett gondoskodni. Ezért javasolták, hogy katonatisztek számára csak indokolt esetben adjanak ki házassági engedélyt.

Az ezredtulajdonos, illetve az ezredparancsnok tudta nélkül megházasodó tiszteket / főtiszteket fogházzal büntették. (Más kérdés, hogy a rendelkezést igazából nem vették komolyan.)

A Mária Terézia uralkodása alatt végbemenő reformok sorában viszont 1750-ben már megjelent egy katonai házasságokat szabályozó uralkodói rendelet is, amely kifejezetten a katonatisztek házasodását szabályozta, és amelynek betartását, illetve be nem tartását már határozottan és keményen szankcionálták a hatóságok. Az indoklás szerint a haditanács korábban már hangoztatott érveit ismételték meg. Eszerint az engedély nélkül házasságot kötő tisztek megsértik a katonai alárendeltség elvét, a növekvő számú asszony és poggyászkocsi nagyon megterheli mind az ezredeket, mind a tartományokat, a tisztek nem tudják zsoldjukból családjukat eltartani, minek következtében elszegényednek, és nyomorba süllyednek, a tisztek özvegyei pedig nagy terhet jelentenek a kincstár számára.

A rendelet szerint a főtiszteknek csak az ezredtulajdonos és az ezredparancsnok engedélyével szabad házasodniuk, ha megszegnék ezt a rendeletet, akkor a hadbíróság megfosztja őket rangjuktól.

A főtisztek viszont csak úgy kaphattak engedélyt, ha esetleges özvegyük ellátására megfelelő tőkével rendelkeztek.

Századosoknak 2000 forint, hadnagyoknak 1500 forint, zászlósoknak pedig 1000 forintot kellett befizetni a bankba (noha a haditanács eredetileg korábban magasabb összegekkel kalkulált), az adott összegről szóló bizonylatot pedig letétbe helyezték az ezred pénztárában, és ahhoz csak a haditanács engedélyével nyúlhatott hozzá valaki. Az ezredparancsnoknak meg kellett győződnie a befizetett összeg valódiságáról is.

1752. augusztus 16-ától császári rendelet írta elő, hogy egy katonai és egy polgári személy házassága esetén az esketést a tábori lelkész végezze el, civil lelkész jelenlétében, és a stóladíjon osztozzanak meg.

1753–1754-ben úgy módosították a rendeletet, hogy a katonajegyes polgári személlyel történő összeadás esetén, ha tábori pap helyben nincs, a helybeli pap is összeadhatja a házasulandókat. Ha a tábori pap helyben van, úgy hozzá tartozik az össze-

adás, a stóladíjat azonban meg kell osztania a helybeli plébánossal. Ugyanakkor a katonasághoz tartozó vőlegények esetében az illetékes tábori pap engedélye nélkül a párokat nem lehetett összeadni.

1753-ban a kiskorú tisztek esetében a gondviselő mellett előírták a katonai előjárók beleegyezését is a házasságba. Amennyiben a gondviselő ok nélkül tagadta meg az engedélyt, a kiskorú tisztnak jogában állt katonai parancsnokához fordulni jogi segítségért. Ugyanezek a rendelkezések vonatkoztak a kiskorú, és árva tisztekre is. (Kiss Ernő esetében ez duplán érvényes lett volna.) Az ezredtulajdonos, illetve az ezredparancsnok tudta nélkül megkötött (katonai) házasságokat mind az egyházi, mind a világi hatóságok előtt semmisnek kellett tekinteni.

Az 1770-es évek elején a beteg katonák házasságra lépését is szabályozták. Mind a lábadozó zsoldos, mind pedig a nyugdíjazott, invalidus katonának csak az illetékes katonai előjáróság engedélyével volt szabad házasságot kötni.

A következő részletes házassági szabályzatot 1777-ben adták ki. A katonai becsületről vallott felfogás változásának megfelelően a tisztek ekkor már nem házasodhattak meg akármilyen leánnyal, csak olyannal, aki törvényes házasságból született, és életvitele is kifogástalan volt. Azt, hogy a leendő katonafeleségeknek a tisztekhez illő rangja megvan-e, illetve a feltételeknek eleget tesznek-e, az ezredtulajdonosnak kellett eldönteni. Ugyanakkor az ezredparancsnokoknak, illetve az előjáróknak kerülniük kellett a tiszti házasságok számának nagymértékű növekedését, tehát igencsak meggondolták a hozzájárulás megadását.

A kaució fizetésének kötelezettségét, a törzstisztektől is megkövetelték, de felemelték az óvadék összegét is. Egy zászlósnak 2000, egy hadnagynak 3000, egy századosnak 6000, végül pedig egy ezredesnek 12 000 forintot kellett letétbe helyezni. A szegény tisztek házasodását tette lehetővé, hogy amennyiben menyasszonyuk hivatalosan lemondott özvegyisége esetére az állami gondoskodásról, akkor az uralkodó engedélyezhette számukra is a házasságot. Míg a korábbiakban csak lefokozással büntették az érvénytelen házasságot kötőket, addig ezentúl – az 1756-ban kiadott rendelet szellemében – a házasságot magát is érvénytelenítették, s a házasság létrejöttében közreműködő személyeket, köztük a papokat, illetve lelkészeket is megbüntették. A kiskorú által tett házassági ígéretet érvénytelennek tekintették.

Szóval, ha Kiss Ernő össze is jött Galíciában a zsidó Rebekával (ami ugyan nem zárható ki), törvé-

nyes házasságot semmiképpen sem köthetett vele, azonkívül a katonatiszti karrierjének is búcsút mondhatott volna. Az, hogy erre esetleg már 1827 után, özvegyként szánta volna el magát, ugyan elképzelhető, de a már fentebb leírtak miatt úgyszintén elég valószínűtlen. Tudomásom szerint Kiss Ernő sem említette még csak meg sem, hogy egyáltalán lett volna ilyen kapcsolata.

Csak megjegyzem, hogy kaució gyanánt egyébként is majdnem ugyanakkora összeget kellett volna befizetnie, mint amekkorát szentgyörgyi Horváth Krisztinának adott jegyajándéku házasságkötésük alkalmával, 1826-ban.

Szintén megjegyzem, hogy egyes források szerint a szentgyörgyi Horváth Krisztinával kötött házassága sem volt zökkenőmentes teljesen. Az após ellenezte a frigyet, csak nehezen és igen kemény feltételekkel adta beleegyezését a frigyhez. Így – többek között – Kiss Ernőnek ott kellett hagynia a katonai szolgálatot. (Amit felesége, Krisztina hamarosan bekövetkezett halála után újra elkezdett.)

Más forrás szerint Krisztinát gyakorlatilag hozzákényszerítették Kiss Ernőhöz, mert a lány másba volt szerelmes. A történet eme változata szerint az elszegényedett szentgyörgyi Horváth családnak igencsak kapóra jött a gazdag kérő. A szülők kiválasztották leányuk számára az általuk megfelelőnek ítélt élettársat, a leány engedelmeskedett és igyekezett jó feleség lenni. A leány nem mert ellenkezni, az elhagyott kedvese azonban nem tudott megnyugodni, és röviddel az esküvő után öngyilkos lett. A fiatal asszony értesülve a tragikus esetről, meggyűlölte mit sem sejtő férjét és hazament szüleihez. Gyermekeket megszülvé, meghalt, de a halálos ágyán még megátkozta a férjét. A történet szerint az elhunyt asszony nem lelt nyugalmat a sírjában sem, és éjszakánként a kastély termeiben járt-kelt.

A szülők – legalábbis Krisztina apja – kezdetben valóban ellenezték a házasságot, de az elhagyott szerető történetét semmi nem támasztja hitelesen alá. Valamint a szentgyörgyi Horváthok egyáltalán nem voltak szegények, tehát egyáltalán nem szorultak rá Kiss Ernő – egyébként valóban hatalmas vagyónára – , továbbá az ifjú feleség sem ment haza a szüleihez, Pesten halt meg.

A történet fenti variációja (és véleményem szerint a zsidó Rebekával kötött házasság is) a Kiss Ernő körül költött – valamennyi valóságotmagot tartalmazó, ám minden alapot nélkülöző – legendák része. Vagy – ahogy egy másik, korábbi írásomban is említettem már – annyira titkos volt a kapcsolat, hogy maguk az érintettek sem tudtak róla.

Z. KARKOVÁNY JUDIT

A BALATONFÜREDI TÓRA-SZEKRÉNY

Balatonfüred legrégebbi épületének a története a 13. századig nyúlik vissza: volt Szent Margit kápolna, református templom, zsinagóga, de volt hajógyári raktár és étterem is. 2017-es megújulása óta kettős célt szolgál: modern épületterése mint Zsidó Kiválóságok Háza látogatható, a korábbi templomtér szakrális térként éppúgy szolgálhat, ahogyan kulturális rendezvények színhelye is lehet. A megoldást ehhez a mobil bútorelemek elrendezése teszi lehetővé: csak a székeket kell nyugati vagy keleti irányba fordítani. A nyugati oldalon a fehér fal mellett egy semleges-fehér szekrény sor húzódik, ha ez elé a pódiumra egy asztal kerül, megbeszélést, előadást lehet tartani; a keleti oldallal szemben egy zsinagógából mentett Tóra-szekrény felé fordulva szakrális miliőben érzi magát a látogató.

A Tóra-szekrény a fővárosból, a hajdani Garay utcai ortodox imaházból került Balatonfüredre. Építéskor, 1926-ban ez Budapest egyik legszebb zsinagógája volt, üvegablakai és a Tóra-szekrény félkör-alakú felső része Róth Miksa üvegfestő és mozaikművész műtermében készültek. Az ekkor már világhírű Róth Miksának nem volt könnyű feladata: a hagyományos zsidó képtilalom miatt a szecesszió stíuselemeit csak igen visszafogottan alkalmazhatta. A művész számára a megoldást a héber betűkből kialakított ornamentika és a zsidó tradíció ősi elemei jelentették.

A Tóra-szekrényen héber betűkkel írott három mondat Mózes Második törvénykönyvéből való, a második és a harmadik a Biblia legfőbb erkölcsi és vallási törvényét, a Tízparancsolatot idézi. Az első a félkörívben fölül: „Készítsenek nekem szentélyt, hogy közöttük lakjam!” (2 Mózes 25:8) A második, jobb oldalon a négyzetes mezőben: „Emlékezz meg a nyugalom napjáról, és szenteld meg azt!” (2 Mózes 20:7) A harmadik, bal oldalon a négyzetes mezőben: „Tartsák meg Izrael fiai a szombatot!” (2 Mózes 31:16)

A lenti sáv, a legalsó sor a donátort nevezi meg: Pinhasz Silad adományozta apja, Jehuda ben Pinhasz és anyja, Peszl bad Sara emlékére. (A balatonfüredi plébániatemplom, a „piros templom” ugyanekkor készült üvegablakain is ehhez hasonlóan, a legalsó sávban találjuk az adományozók nevét.)

Az üvegfestmény középső mezőjében egy Tóra-tekerceket őrző szekrény látható. A ráakasztott mutatópálca – ezüst mutatóujj – a Tóra olvasására megkért „felhívottakat” segíti, hogy a héber nyelvet már kevésbé ismerők el ne tévesszék a szöveget. (Templomi felolvasásra a Tóra-tekerceset a mai napig régi alakban: pergamenre, külön e célra készített tintával írja az erre képesített *szófér*, a Talmudban meghatározott szabályok betartásával.)

Az üvegfestményen látható Tóra-szekrény közepén – tehát kétszeresen is a középpontban – látható korona a zsidó művészetben az egyik legelterjedtebb motívum: az istenábrázolást tiltó judaizmusban az isten jelenlétét, az isteni erőt szimbolizálja.

A gyertya (jobb oldalon fent) és a bor (jobb oldalon, lent) a szombatot köszöntő szertartáshoz, a *kiddush*hoz szükséges. A szombat (*sábesz*), ember és állat pihenőnapja péntek napnyugtától, az esthajnal-csillag felkeltétől másnap napnyugtáig, az első három csillag feljöveteléig tart. „A fehérén terített ünnepi asztalnál az anya, a hitves meggyújtja a két gyertyát. Behunyt szemmel a két kezét áldón kiterjeszti föléjük ... Az asztalon bor és két kalács ... A templomból hazatérő családfő a Sálom áléchem (Béke veletek)kezdett költeményt énekli el és az asszony dicséretét a Bibliából. Utána megáldja gyermekeit” (Scheiber S.).

A szombat végét jelző három csillag feljövetele utáni szertartás, a *hávdóló* elválasztja az ünnep napját a hétköznapoktól. Tartozékai: a bor – esetleg pálinka –, a fonott gyertya (bal oldalon, fent) és az illatos fűszer (bal oldalon, lent). A hávdóló-gyertyában legalább két kanóc van (ezért „fonott”), az egyik a teremelés első művére, a világosságra emlékeztet, a másik a tűzrakás tilalmának feloldására. Fonott gyertya hiányában két gyertyát gyújtanak meg úgy, hogy összeérjen a lángjuk, eloltani pedig a bor maradékával szokás.

A fűszertartó legtöbbször torony alakú porcelán vagy ezüst fémtartó. „Magyarázata (ennek is) a Bibliában keresendő. Az Énekek énekében olvasható a leányról (5:13): «Orcái mint fűszeres virágágyak, illatszeres tornyok.» A bibliai vers adta az indítékot arra, hogy a fűszertartó torony alakúra készítsék.” (Scheiber S.) A fűszerek illatának belehelése inkább a lélek, mint

a test örömére szolgál, az illatos fűszer jó ómen (jel) a következő hétre. A művészi kialakított fűszertartónak tréfás elnevezése is van: „sábeszpikszli”. Ez valószínűleg a görög eredetű ’pikszis’ szóból származik, aminek jelentése pontosan: kis fém, fa vagy porcelándoboz (kenőcsnek, dohánynak, cukorkának).

Tavaly decemberben a Tóra-szekrény előtt meggyújtott hanuka gyertyák teljes ünnepi érzést keltettek a teremben.

Köszönöm Dr. Olti Ferencnek és Toronyi Zsuzsannának, a Budapesti Zsidó Múzeum igazgatójának az üvegfestményen látható képek magyarázatához adott segítségét.

A Scheiber Sándor idézetek Féner Tamás – Scheiber Sándor: „... és beszéld el fiadnak... Zsidó hagyományok Magyarországon” (Corvina Kiadó, Budapest, 1984.) c. könyvének 39. és 40. oldalán találhatóak.

Martinovics Tibor felvétele

*Minden kedves Olvasónknak
Áldott, Békés Karácsonyt
és Boldog Új Évet
kívánunk.*

TÓTH-BENCZE TAMÁS

SZARAJEVÓTÓL PADOVÁIG – 100 ÉVE ÉRT VÉGET A „NAGY HÁBORÚ”

A Füredi História 2015. évi számában a balatonfüredi első világháborús emlékműről szóló íráshoz kapcsolódva most a balatonarácsi emlékmű kerül sorra, valamint az írás annak is figyelmet szentel, hogy 100 éve fejeződött be az első világháború.

Az első világháború kitörésekor Balatonfüred és Balatonarács községek együttesen mintegy 3 000 fős lakossággal rendelkeztek. (Az 1910. évi népszámlálás adatai szerint Füreden 2 267, Arácson 748 állandó lakos élt, a füredi járás területén 12 317 fő. A lakosságnak valamivel több, mint a fele volt férfi, Füreden: 1 145, Arácson: 394, a balatonfüredi járásban: 6 266. Az 1920. évi népszámlálás szerint Füreden: 2 601, ebből 1 123 férfi; Arácson: 742, ebből 635 férfi, a füredi járásban: 12 714, ebből 6 240 férfi lakos volt. A látható népességnövekedés annak is köszönhető, hogy a háború befejezése után számosan telepedtek meg a két Balaton-parti községben, nemritkán az elcsatolt területekről áttelepültek. Valamint annak is, hogy pl. az első teljes háborús évben – 1915 – a születések száma majdnem pontosan megegyezett az utolsó békeév – 1913 – során születettekével.) A község vonatkozásában lényeges az is, hogy a fürdőtelep révén az itt tartózkodó vendégek révén egyrészt a lakosság lélekszáma a fürdőszezonban többszörösére emelkedett, 1910-ben a fürdőtelepen regisztrált szálló és átutazó vendégek száma: 13 941 fő volt, tehát több mint négyszerese a két település állandó lakosságának, másrészt a fürdővendégek, illetve a részükre biztosított szolgáltatások révén a polgárosodás is jelentős hatást gyakorolt, továbbá – többek között – a helyi sajtó, és az újdonságként ható „mozgóképszínház” a közvélemény formálása terén. A háború persze a gyógyfürdő forgalmára is kihatott, 1916-ban a fürdővendégek száma 6484 fő volt, ebből 4427 szálló, és 2057 átutazó vendég, tehát a forgalom az 1910. évinek mintegy a felére esett vissza. A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy ebben az is közrejátszott, hogy szanatórium kapacitásának egy részét sebesült és beteg katonák ellátására, illetve gyógykezelésére fordították, tehát valójában a „civil lakosság” részéről a gyógyfürdő használata iránt az igény, azaz a kereslet, egyáltalán nem csökkent, de a kínálat, azaz a rendelkezésre áll lehetőség viszont jelentősen megcsappant.

Az 1920-as évek elején, amikor országszerte megkezdődött az I. világháborús hősi emlékművek felállítása, a települési önkormányzatok a saját írásos (állami és egyházi anyakönyvek, özvegyek és árvák részére biztosított segélyek iratai) és szóbeli (családtagok, rokonok közlése) forrásaik alapján állították össze az elesettek névsorát, amelyeknek alapján az I. világháborús emlékművek is elkészültek. Balatonarácson a balatonfüredit jó fél évvel megelőzve állították fel, és avatták fel a község hősi emlékművét.

Erről a helyi lap, a Balatonfüred című újság a 1923. május 12-i számában a 3. oldalon közölt hírt először:

„A >>Balatonarácsi Polg. Dalegylet<< f. hó 21-én d. e. 11 órakor leplezi le az arácsi 22 hős emlékoszlopát, melyre a honvédelmi miniszter több képviselővel leutazik. – Az ünnepély műsora 14 elsőrendű számból áll.”

Az avatásról a 1926. május 26-i számban, a 2. oldalon számolt be a következőképpen:

„Hősök emlékoszlopának leleplezése Balatonarácson.

A nagy idők emlékéhez méltó keretben folyt le pünkösdi napján Balatonarács 22 hősi halottjának emlékére felállított kőoszlop felavatási ünnepélye.

Verőfényes tavaszi időben, óriási közönség részvétele mellett, úgy rendezésben, mint magasztosságában olyan szép és felejthetetlen ünnepséget rendezett a >>Balatonarácsi Polgári Dalegylet<< ezen a napon, hogy mély nyomot hagyott maga után, nemcsak az összesereglett magyar hazafiak szívében, hanem a jelenlevő előkelő külföldi vendégek lelkében is.

Az ünnepély kezdete d. e. 11 órára volt kitűzve, azonban már reggel 9 órakor nagy tömeg gyűlt össze az Erzsébet szeretetház előtti téren, hol az emlékoszlopot felállították.

Sorban vonultak föl az ünnepélyre a helybeli ref. és róm. kath. iskolák, továbbá az Erzsébet szeretetház növendékei Gáspárdy Aladár igazgató vezetése alatt. Megjelent a balatonfüredi ipartestület küldöttsége, B.kövesd, Csopak, Paloznak községek előljáróságai. Kővágóörs község küldöttsége, valamint Balatonudvari és Lovas községek küldöttségei.

Legnagyobb számban azonban Balatonfüred község képviseltette magát, honnét nemcsak a községi

előjáróság, a képviselőtestület, valamint a balatonfüredi társadalom színe, java jelent meg, hanem Horváth Gyula tűzoltó főparancsnok vezetése alatt teljes díszben felvonult a balatonfüredi tűzoltóság is.

A katonai hatóságok a veszprémi helyőrség három tiszti kiküldöttje Pintér Aladár őrnagy, Kálmán Imre százados, Pál Zsigmond százados, továbbá vitéz Pongrácz Bartha Ede alezredes, a csendőrséget Marsó Pál csendőrszázados képviselte.

Pont 11 órakor megérkezett kocsin Balatonfüredről Rubin¹ Dezső altábornagy a honvédelmi minisztérium kiküldöttje, ugyanekkor érkezett dr. Héjj Imre nemzetgyűlési képviselő, Almásy László, a Ház alelnöke, Bubits Tivadar főszolgabíró, Iklódi Szabó János nemzetgyűlési képviselő, Waliser Ottó svájci kanton képviselő.

A felavatási ünnepély a balatonarács polgári énekhar >>Oh szent Isten<< című karénekeivel vette kezdetét, mely után Kátay² István a dalegylet elnöke magasan szárnyaló, költői szépségekben és eszmékben gazdag beszéddel leplezte le az emlékoszlopot.

Utána Fejes Sándor községi bíró tartalmas, szép beszéddel átvette azt és köszönetet mondott a dalegylet minden tagjának azon fáradhatatlan buzgó tevékenységéért, melyet az emlékoszlop létesítése körül kifejtettek. Szegedi Eszter lépett ezután az emelvényre és meglepő tehetséggel, oly szépen és művészzel szavalta el Tímár József alkalmi ódáját, hogy a hallgatóság lelkét valósággal magával ragadta. A szavalat után Rubint Dezső altábornagy nagy tudással vázolta azon csapatoknak és hadtesteknek harctéri szereplését és győzelmeit, melyeknek keretében a balatonarácsi hősök harcoltak. Beszédét a hősök méltatásával fejezte be, melyet Tóth Sándor karnagy vezetése alatt kitűnően szervezett dalegylet >>Magyar Ifjuság dala<< című karéneke követett.

Az ünnepség fénypontja kétségtől dr. Héjj Imre ünnepi beszéde volt. Mindenkit könnyekig megindító, hatalmas szónoki képességtől buzgó beszédében olyan hévvel és olyan költői lendülettel méltatta a hazáért hősi halált halt dicső honfiak vitézi tetteit, hogy a megjelent díszes közönség minden tagja áthatva a felidézett emlékek mélységétől, könnyeivel adózott a szónok szép tehetségének. Majd ismét a dalegylet énekelte el a >>Kossuth Lajos azt izente<< című kardalt, mely után a bajtársak nevében László Lajos mondott egyszerűségében elbájoló, érzelmektől gazdag s a közönséget könnyekig megindító szép búcsúztatót. Együttal az emlékoszlopra helyezte a dalegylet koszorúját, Fejes Géza [tanuló]

ügyesen előadott szaválata és a dalegylet éneke után Öry József dalegyleti jegyző mondott köszönetet az egybegyűlteknak megjelenésükért és a közreműködőknek szereplésükért.

Az örökre emlékezetes szép ünnepély a Hymnusz akkordjaival ért véget. Az ünnepély után 1 órakor bankett volt a Népház nagytermében, mely mindvégig a legkitűnőbb hangulatban folyt le. Az ebéd alatt Bubits Tivadar főszolgabíró a Kormányzóra [vitéz nagybányai Horthy Miklós], Kátay István dalegyleti elnök Rubint Dezső altábornagyra, Tímár József csopaki körjegyző a nemzetgyűlés jelenlevő alelnökére, Drágos Viktor adóügyi jegyző Bubits Tivadar főszolgabíróra, Mészöly Gyula ny. járásbíró a nemzeti hadseregére, Komáromy Lajos dr. Héjj Imre képviselőre, Almásy László, a Ház alelnöke a közönség közönségére, dr. Héjj Imre képviselő a dalegylet minden tagjára mondott felköszöntőt. Külön érdekesség számba ment, hogy Volliser Ottó svejci<sic!> kantonképviselő is mondott német nyelven pohárköszöntőt az intéger³, nagy Magyarországra. Beszédét dr. Berecz Imre újságíró tolmácsolta. Este bál volt. Felülfizetéseket a jövő számban közöljük.

A Balatonfüred, 1926. június 2-i számában, a 3. oldalon az emlékjelre adakozók névsorát tette közzé:

„A balatonarácsi hősök emlékoszlopára adományozók nevei: Öry Imre 23 400 K, Szabó Gábor és Károly 20 400, Horváth Mihályné 3 200, Varjas Károly 5200, dr. Héjj Imre 5000, Simon Károly 4000, Blumenfeld Vilmosné 4000. ifj. Öry Benő 3500, Varjas Gábor 3300, Baradlay Jenő 3200, Dömös Imre 3100, Mészáros Károly 3000, Fejes Lajos 2700, id. Bózsa Sándor 2600, ifj. Bózsa Sándor 2600, Czinder Imre 2000. Soós Gábor 2000, Varga József, Szegedi Gézané, Komáromy Lőrinc, Szabó Lídia, Vadnayné 2000–2000, Fejes Zsigmond 1700, Szabó Gergely 1400, özv. Kiss Gáborné 1400, László Gábor 1300, Gál Izidor 1200, Szalai Imre 1200, Fejes István 1200, Herskovics 1700, Vida Simon 1200, Pál Zsigmond 1500, Bruckner János 1150, Mátyás Imre 2000, Veiler Dávid gyűjtése 1600 korona, ezenfelül huszonnégyen 1000–1000, négyen 800–800, tízen 600–600, tizenheten 500–500, egy 450, tizenegyen 400–400, öten 300–300, harmincegyen 200–200, négyen 150–150, harmincan 100–100, négyen 50–50, és egy 30 koronát adományoztak. Az adakozók ezúton is fogadják hála köszönetét a Polgári Dalegyletnek.”

Az emlékjel:

Helye: Balatonarács, Hősök tere
Vöröskő oszlopon fekvő ágyúlövedék
Felavatva: 1923. május 21.

Avató: Kátay István, a Polgári Dalegylet elnöke.

Készítette: Fehéri Sándor alsóörsi kőfaragó.

Anyaga: vöröskő, fehér márvány.

Az oszlopon öt áldozat fényképe is látható. A fotókon látható személyeket a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján eddig nem sikerült beazonosítani.

Felirata: „Balatonarács / hősi halottjai / 1914-1918 / Bajomi József / Berta József / Blumenfeld Vilmos / Bognár István / Gész Lajos / Horváth Pál / Kiss Gábor / Kis Sándor / Kollinger Lajos / Kovács József / Mátyás Gyula / Mátyás Imre / Mészáros Imre / Mészáros Károly / Őry Gyula / Őry Imre / Őry Lajos / Pető József / Szabó Gábor / Szabó Sándor / Szalai Imre / Varjas István / Közadakozásból állított a Polgári Dalegylet / 1923 Fehéri S. Alsóörs”
(Az emlékjelen a II. világháború arácsi hősi halottainak és áldozatainak emléktábláját is elhelyezték.)

A Balatonfüred 1923. június 16-i számában a címoldalon hozta le Rubint altábornagy beszédét: „Rubint Dezső altábornagy beszéde a balatonarácsi hősök emlékének leleplezésekor.*

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Balatonarács község katonái a világháború kitörésekor a 48., a 20. honv. gyalog, a 11., és a 6. honv. huszárezred zászlói alatt gyülekeztek és a 14., 41. honv. gy., a 6. és 5. honv. lovas hadosztályok kötelékében vonultak hadba. A gyaloghadosztályok az orosz harctéren küzdöttek, részt vettek a diadalmas kraszniki és a 8 napos komarovi csatában, de aztán kénytelenek voltak visszavonulni, amit a lovas hadosztályok fedeztek. A gorlicei áttörés után egész a Polesia mocsarakig szorította vissza az oroszokat a 41., honv. hadosztály; míg a 14. Podolia határáig nyomult elő. A lovas hadosztályok a Dnyeszter folyó mentén és Bukovinában harcoltak, s a Bruszilov-féle nagy támadás következtében a Magyarországra vezető kárpáti kapukat védték, 1917-ben a gy. hadosztályokat az olasz harctérre vitték át, a 14. Görzzel szemben, a 41. h. h. pedig a Comeni-karston védte a vonulat diadalmasan, megvívta ők Isonzo-csatát, az áttöréskor a Piave mögé szorították az olaszokat. Az 1918. okt. 24-én megindult olasz offenzíva 7 napos csatáján rendületlenül megtartották állásaikat A 6. lovas hadosztály ezidőben Tirol havasain, az 5. honv. lovas hadosztály Ukrajnában harcolt. Ez a balatonarácsi hősök világháborús szereplésének rövid krónikája.

Hadvezetőségünk elhatározta, hogy a hiába való vérontásnak véget vet és 1918. november 3-án megkötötte a páduai fegyverszünetet. A magyar harcosok hazatértek, hazatértek a balatonarácsiak is. Közülük azonban 22-en hiányoztak.

E hősök a becsület mezején maradtak. E hősök a hazáért a legnagyobb áldozatot hozták, azt adták oda, a miből az Úr Isten mindenkinek csak egyet adott, odaadták ifjú életüket.

Összegyűltünk, hogy imáinkba foglaljuk e hősokeket és ezen emlékoszlopon neveiket halhatatlanná tegyük. A mintegy 750 lelket számláló Balatonarács népéből 22 hős áldozta fel életét szeretett hazájáért. Mélyen meghatva hajolunk meg e hazaszeretet és véráldozat nagysága előtt.

Ha ezen véráldozathoz Szent István birodalma mintegy 13 ezer városának és falujának, és 17 ezer pusztájának a véráldozatát hozzászámítjuk, nagy költőnkkel felkiáltunk: >>„Az nem lehet, hogy anynyi szív hiába ontta vért!<< És még sem volt úgy. Fiaiunk büszkén lobogtatták zászlóikat Oroszország mocsaras erdeiben, a Kárpátok virágos hegyei között, Románia síkságain, Szerbia, Bosznia, Hercegovina és Albánia égbenyúló bércein, a Karszt kitetlen szikláin, Tirol hó és jégmezein, és a kék egű Itália rónáin. Szárazföldön, vízen és a levegőben egyaránt páratlan vitézséggel harcoltak és patakokban ontották hősi vérüket!

És mégis mi lett e sok legendás teljesítménynek a gyümölcse? A porig alázott csonka magyar haza! (Folyt. köv.)

** Örömmel közöljük e nagyhatású beszédet, melyből csak az első részt, a hadi krónikát kellett helyszűke miatt kivonatolnunk. ”*

A június 23-i számban, az 1. és a 2. oldalon közölték le a beszéd második részét:

„Rubint Dezső altábornagy beszéde a balatonarácsi hősök emlékének leleplezésekor. (Folytatás.)

Oh, ennek a derék magyar nép korántsem az oka, az kötelességét becsülettel és híven teljesítette mindig. A haza megrontott a lelketlen és gonosz vezetőikben kell keresni, kik terrorral magukhoz ragadták az ország kormányát és az ország hajóját neki vezették a szirtnek, melyen Szent István birodalma darabokra tört. A háborúvesztés még nem vonhatta maga után Magyarország romlását A páduai fegyverszüneti szerződésben Magyarország integritását a szövetséges hatalmak biztosították. Badogli olasz tábornok a tárgyalásokon kijelentette, hogy Magyarország arra lett kötelezve, hogy csapatait a megszállott területről az 1914. évi országhatár mögé vonja vissza. Ekkor mindenki tudta, hogy a ráczok, oláhok és csehek magyar területeket akarnak rabolni; azt mindenki tudta, hogy ellenségeink fegy-[hiányzó szövegrész] önvédelmé tulajdonkép[p]en csak most fog kezdődni. És mi történt? Az akkori magyar kormány hadügyminisz-

tere azt nyilatkozta ki: >>Nem akarok többé katonát látni!<< Megdöbben az ember ily gonoszság hallatára! E nyilatkozat ugyanazt jelentette, mintha a pénzügyminiszter azt mondaná, hogy nem akarok többé pénzt látni és a földművelésügyi miniszter, hogy nem akar többé földet látni!

Az akkori kormány a hazatérő harcosok kezéből orvul kicsavarta a kardot, széttülesztette a harc-edzett magyar hadsereget, mely kijelentette, hogy hazajön az idegenből hogy utolsó csepp véreig megvédelmezze hazáját. És miután a hadsereget az akkori kormány megsemmisítette, 1918. november 13-án megkötötte ellenségeinkkel a belgrádi katonai egyezményt és evvel martalékul dobta nekik előbb Erdélyt és a Bánságot, utóbb pedig Északmagyarországot. Kijelentette, hogy a pacifizmus elvein állván. Magyarországot fegyveresen nem védi [hiányzó szövegrész]⁴

Most vérző szívvel látjuk, hogy mennyire megtévesztette a magyar nemzetet ez a kormány.

Pedig ha nem megy Belgrádba, hanem ragaszkodik a jogerős páduai fegyverszüneti szerződéshez és ha a rendelkezésre álló védelem tényezőivel él, megmenthette volna Szent István birodalmát.

A rácoknak Magyarországra való esetleges betörésre csak 3 hadosztályuk volt. E gyenge erővel szemben báró Kövess tábornagy 7 hadosztállyal védte a Duna vonalat. Az oláh hadsereg a bukaresti fegyverszünet folytán Moldvába vonult vissza. Vele szemben állott Mackensen vezértábornagy 8 hadosztállyal és Goldbach altábornagy erdélyi hadseregcsoportja 28 zászlóaljjal és 82 ágyúval. A cseheknek fegyveres erejük ezen időben egyáltalában nem volt. Prágában összeszedtek kb. 4 ezer fegyveres katonát és szokolistát és evvel törtek be 1918. november 11-én a Vág völgyébe. A későbbi események igazolják, hogy Magyarország kétharmadát 3 szerb, 3 oláh, 2 és fél cseh [hiányzó szövegrész] ??? hadosztály foglalta el.???

... [harc]terekről hazaözo[n]ló 29 magyar hadosztályt, mely mintegy fél millió harc-edzett harcost jelentett, a veszélyeztetett határra állítja, és ha kell, az ország póttesteinél fegyverben álló fél milliónyi tartalékhoz nyúl, kizárt dolog, hogy a szerbek, oláhok és csehek magyar földre léphetnek.

A krónika azonban már a múlté. A hősi halottak emléke előtt állva egy vigasz van. És ez az, hogy Balatonarács hősi halottai nem érték meg Magyarország megalázását és megcsonkítását, a melyért életüket áldozták. Mert akkor, midőn a becsület mezején szívük utolsó dobant, a Bánát aranykalászos rónája még magyar volt, még a mienk volt

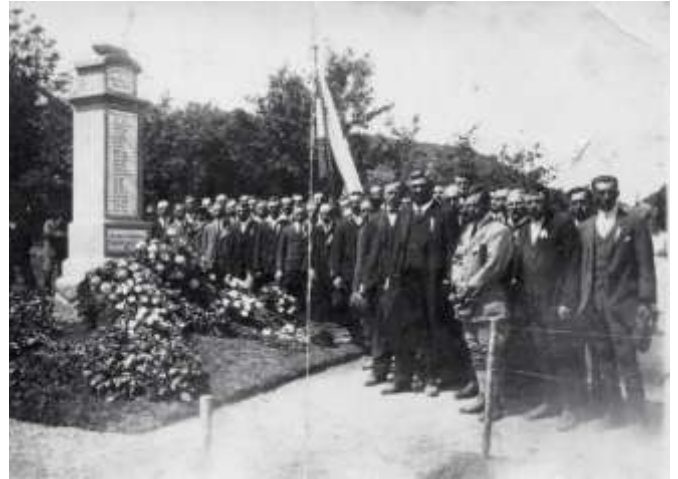
*Erdély és a Kárpátok zöldel[ő]ő erdeje, a kék Duna,
a szőke Tisza és a rohanó Maros vize magyar föl-
det mosott és az Adria hajóin a szellő még magyar
trikolórt lengetett.*

*Álmodjanak ők, a hősök, továbbra is boldogan
az édes Magyar hazáról, álmukat ne zavarja meg a
mai rettenetes valóság és a győzők brutális önké-
nyével ránk erőszakolt trianoni békét ne tudják
meg soha.*

*És mi, az élők e hősök véráldozatából tanuljunk
hazaszeretetet, merítsünk erős hitet és törhetetlen
akaratot, mert jönni fog és jönni kell a megváltás
órájának! Amen!”*

Jegyzetek:

- 1 Helyesen: Rubint [1929-től Rubinthy] Dezső László
(Salgótarján, 1871. január 6. – Rákosliget, 1945.
november 22.)
- 2 Kátay [eredetileg Kátai] István balatonarácsi reformá-
tus lelkész (Kiskovácsi-pusztá, 1886. szeptember
9. – Balatonarács, 1931. november 25.)
- 3 értsd: a sértetlen, csonkítatlan
- 4 Sajnos a helyi lap e számáról készített felvételen az ol-
dal alja hiányik.

Az arácsi emlékmű avatása

A balatonarácsi II. világháborús hősi halottak és áldozatok em-
léktáblája, 1991-ben avatták fel. A tábla alján szereplő két név:
Zimányi Károly és Károlyné utólag került rá.

Az I. világháború egyik arácsi résztvevőjének, Kuti Károly
Árácsra küldött tábori levelező lapja 1917-ből
(Az eredeti Harkai Mihályné Kuti Ilona tulajdonában van.)

2009-ben jelent meg Sziklai Zoltán „Balatonfüredtől Odesszáig: Balatonfüred 1914 – 1918.” című könyve, amely a fürediek és arácsiak I. világháborús részvételének kívánt emléket állítani. Sajnálatos módon a könyvbe sok téves, illetve nem teljesen helytálló adat is belekerült, valamint időközben az akkor hiányzó információ is előkerült, amiket itt szeretnék korrigálni, illetve közzétenni. Sziklai Zoltán ezt sajnos már nem tudja megtenni ...

49. oldal:

AJTÓS Emil Imre orvos alezredes (Selmecbánya [Banská Štiavnica, Szlovákia], 1876. szeptember 6. – Budapest, 1957. november 28.) 1916. február végéig volt a balatonfüredi katonai tartalékkórház parancsnoka. 1916. november 4-én Ferenc Szalvátor főherceg a Vöröskereszt hadiékítményes II. oszt. díszjelvényét adományozta számára. 1917-ben vásárolta meg füredi nyaralóját. 1919-ben költözött Balatonfüredre.

CSÉPLŐ Ernő (Fonó [Somogy megye], 1876. március 10. – Veszprém, 1938. január 27.)

50. oldal:

FAZEKAS Vilmos József, dr. (Rimaszombat [Rimavská Sobota, Szlovákia], 1881. május 16. – Budapest, 1958. november 17.) 1903-ban Nován járási írnok, 1904-ben Zalatárnokon kötött házasságot Puly Etelkával. 1907 decemberében a balatonfüredi járás írnokává nevezte ki gróf Batthyányi Pál, Zala vármegye főispánja. 1912-ig járási írnok, 1913 és 1918 között járási iroda-segéd-tiszt. Helyi tűzoltó-parancsnok, 1908-tól 1918-ig ipartestületi jegyző. 1914-ben a helyi Vöröskereszt-fiók egyik vezetője. 1915 áprilisában Habsburg Ferenc Szalvátor főherceg a Vöröskereszt ezüst díszérmét adományozta neki. 1919-ben a járási direktórium elnöke volt. A Tanácsköztársaság bukása után eljárás folyt ellene. Az 1930-as években valószínűleg egy ideig Felsőörsön élt, később Balatonboglárra költözött, haláláig ott élt.

FEKETE [Schwarcz] Ilona (Balatonfüred, 1896. május 12. – Veszprém, 1969. február 16.)

FEKETE [Schwarcz] Matild (Balatonfüred, 1895. február 21. – Balatonfüred, 1958. július 11.)

51. oldal:

gróf **FORGÁCH Béla** (Gomba [Pest megye], 1851. január 24. – Keszthely [Zala megye], 1940. október 6.)

gróf **FORGÁCH Károly** (Aranyosmarót [Zlaté Moravce, Szlovákia], 1880. március 11. – Badacsony [Veszprém megye], 1947. augusztus 6.)

gróf **FORGÁCH Károlyné** báró szklabinai és blatniczai báró ~~RÉVAY~~ **RÉVAY Margit Mária**

Zsófia Ilona Sarolta Róza Huberta (Budapest, 1883. november 3. – Badacsonytomaj [Veszprém megye], 1954. március 15.)

52. oldal:

HALÁSZ István, dr., orvos (Potyond [Győr-Moson-Sopron megye], 1865. szeptember 22. – Mór [Fejér megye], 1949. január 3.) Apja: potyondi Halász István, anyja: Kis Anna. Első felesége, Deze Margit 1923-ban elhunyt. Újranősülve Fischl Izabellával kötött házasságot, aki 64 éves korában hunyt el 1945. február 1-jén Balatonfüreden. Mindkét feleségét Füreden temették el. Halász István sírhelye nem ismert.

HALÁSZ Istvánné DEZE Margit Izabella Lujza (Szentgotthárd [Vas megye], 1881. július 8. – Balatonfüred, szanatórium, 1923. október 21.) Apja: Deze Pál, anyja: Jankovits Ida. A orvos első felesége.

KUBICSEK Rozália (Gyulakeszi [Veszprém megye], 1898. február 4. – Budapest(?), 1980. február 5.) Házasságkötés Balatonfüreden Ramadánszky Péterrel, 1916-ban. 1922-ben elváltak. 1928-ban újra férjhez ment Czotter Aladár József Pál római katolikus kántortanítóhoz. 1928-ban Balatonszárszón élt. 1960-ban, a 2. férj halálakor lakóhelye: Budapest, I. kerület. 1980. február 29-én helyezték végső nyugalomra a farkasréti temetőben.

53. oldal:

LANGER István Makár, főszolgabíró (Budapest, 1876. június 22. – Balatonfüred, 1920. július 2.) Apja: Langer Makár főlovászmester, anyja: Loránth Antónia. Alapfokú iskolai elvégzése után Kolozsváron hallgatott jogot. Először 1902. május 22-én jött Balatonfüred-füredre, ekkor már fürdőbiztos és szolgabíró volt Tapolcán. 1903. május 11-ével járási szolgabírónak nevezték ki ugyanitt, 1908 júniusáig teljesített szolgálatot. (Tapolcán a Katolikus Legényegylet világi elnökének is megválasztották.) Takács Máriával kötött házasságot Tapolcán, 1903-ban. 1908 nyaratól rövid ideig a zalaegerszegi járás szolgabírája volt, majd novembertől a balatonfüredi járáshoz helyezték főszolgabírónak. 1913 januárjában a Balatonfüredi Kaszinó alelnökének választották meg. 1913 júniusában a Huray szoborbizottság elnökeként megbízta a szobor elkészítésével Csikász Imre szobrászművészt (A szobor felállítására, bár háromszor is neki kezdtek, soha nem került sor). 1914 augusztusában, a frissen szerveződött füredi Vöröskereszt szervezet elnöke lett. 1915-ben, a megalakult balatoni katonai üdülőtelepeket gondozó bizottságba is beválasztották. Felesége szin-

tén aktív szerepet vállalt a szervezet működtetésében. 1919 augusztusában Langer István is közbenjárt a Füredről elhurcolt direktóriumi tagok érdekében. 1920. július 4-én, Arácson helyezték végső nyugalomra, az ótemető katolikus parcellájában.

LANGER Istvánné TAKÁCS Mária Matild Raffaella (Tapolca [Veszprém megye], 1881. augusztus 15. – ?, ?) Apja: Takács Jenő, anyja: Skublics Mária)

MANGOLD Gusztáv (Budapest, 1866. november 19. – Budapest, 1939. június 27.) Mangold Henrik fürdőorvos fia, újságíró, szerkesztő. 1904-ben kikeresztelkedett, ekkor házasságot kötött Markovics Adéllal.

OPRAVILL Ferencné JUGL Magdolna (Budapest, 1870. szeptember 30. – Székesfehérvár 1957. augusztus 29.) panzió üzemeltető. A világháború alatt a Vöröskeresztnél teljesített szolgálatot. 1924-től üzemeltetett panziót a Huray villákban. 1902-ben kötött házasságot II. (?) férjével. (Korábban özv. Knoll Rezsőné.)

54. oldal:

RÉVÉSZ Mór/Mártonné STOLCZER Erzsébet (Balatonfüred, 1895. november 7. – Budapest, 1935. augusztus 10.) apja: Stolzner József, anyja: Práger Mária. 1934-ben kötötte 3. házasságát Révész Márton [Mór] veszprémi ügyvéddel. A balatonfüredi izraelita temetőben nyugszik.

STOLCZER József Mór, dr. járási tisztifőorvos, egészségügyi tanácsos (Nagyatád [Somogy megye], 1867. augusztus 9. – Tapolca [Veszprém megye], 1944. június 19.) Apja: Stolzner Sándor, anyja: Strasser Lizi. Felesége 1942-ben meghalt, aki a füredi izraelita temetőben nyugszik. A tapolcai gettóban öngyilkos lett, megmérgezte magát. A balatonfüredi izraelita temetőben levő emlékművön olvasható a neve.

55. oldal:

STURM Károlyné TÍMÁR Éva – ez tévedés. Ő 1919-ben született, 1941-től Steinhausz Béláné. Az édesanyjáról van szó, aki:

TÍMÁR Józsefné STURM Mária (Balatonfüred-fürdő, 1890. február 21. – Csopak, 1962. szeptember 26.)

FRÖLICH Ernőné STURM Margit (Balatonfüred-fürdő, 1895. január 24. – Budapest, 1969. szeptember 6.) 13-án temették el Arácson, a Passuth László temetőben (korábban: arácsi II. sz. katolikus temető).

57. oldal:

Szlávi Antónia Anna [1902-ig Schmutzer] (Tótvázsony [Veszprém megye], 1896. április 7. – Bu-

dapest(?), 1986. május 15.) Apja: Szlávi [Schmutzer] Mór, anyja: Steiner Dóra. Első házasság: Margulit Ernő, II. házasság: Péter Pál, III. házasság: Földes Béla. A Kozma utcai zsidó temetőben nyugszik, 5C Parcella, 5. Sor, 27. sírhely.

TORMA Sándorné KISS Terézia (Aszófő [Veszprém megye], 1883. május 10. – Balatonfüred, 1966. július 7.)

VASZARY Ernő ny. erdőmérnök, fürdőigazgató (Kisczenk [Győr-Moson-Sopron megye], 1863. május 23. – Balatonfüred, 1950. január 29.)

VASZARY Ernőné GYÖKHEGYI Terézia (Kisczenk [Győr-Moson-Sopron megye], 1873. november 7. – Balatonfüred, 1965. augusztus 4.)

58. oldal:

WALLNER Emil József, dr. (Királyfalva [Königsdorf, Ausztria], 1879. szeptember 2. – Budapest, 1972. december 18.)

ZUBER, Georg/György dr., katonaeorvos, ezredorvos (orvos-százados), fogász (? , 1870? – ?, ?) 1901. február 1-jével a bécsi 1. sz. helyőrségi kórházhoz nevezték ki segédeorvos-helyettesé. 1904. november 1-jétől a 7. huszárezred másodosztályú ezredorvosává nevezték ki, az ezred debreceni osztályának orvosa. 1904 novemberétől megfigyelőként részt vett az orosz-japán háborúban, Mandzsúriában. 1916. november 4-én Ferenc Szalvator főherceg a Vöröskereszt hadiékítményes II. oszt. díszjelvényét adományozta a veszprémi kórházparancsnoknak. 1917. május 1-jétől törzsorvossá léptették elő.

108. oldal:

BELEZNAI/BELEZNAY Imre (Felsőörs, 1895. július 26. – Székesfehérvár, tartalékkórház, 1919. március 22.) 48. gy.e. Apja: Beleznai József, anyja: Péntek Teréz. 1915. február közepén vonult be Nagykanizsára. 1915 júniusában került a frontra. Többször sebesült. Felépülése után újra a harctérre került, majd a háború befejezése után a székesfehérvári tartalék kórházban hunyt el, valószínűleg a harctéren szerzett sebesülése következtében. Hazahozták, március 25-én temették el Balatonfüreden. Neve szerepel a füredi emlékművön, a katolikus honvédek, és a polgári iskola hősi halált halt tanítványai emléktábláján, valamint a Bajcsy-Zsilinszky utcai katolikus temetőben lévő családi sírkövön. (Korábban 1917-re datálták a halálát.)

DOMJÁN József (Balatonfüred, 1888. június 24. – orosz harctér, 1917. december 31. előtt) 48. gy.e. 5. szd. Apja: Domján Imre, anyja: Dömötör Lídia. Az elsőik vonult be 1914 augusztusának elején, az orosz fronton szolgált, ott esett el 1917-ben. Neve

szerepel a füredi hősi emlékművön és a katolikus honvédek emléktábláján.

FEKETE [SCHWARCZ] Gyula János (Balatonfüred, 1889. február 17. – Ferizovic, 1918. augusztus 18.) posta – és távírdatiszt. 48. gy.e. Apja Fekete [Schwarz] Márton, anyja: Till Teréz.

GYENIS Gábor (Balatonfüred, 1885. február 7. – Szamarkand, 1915. november 30.) Apja: Gyenis Pál, anyja: Csomai Lídia, házastársa: Pákozdi Eszter. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön Gyenis, továbbá valószínűleg a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján is, Gyenes névváltozatban.

GYENIS Pál (Balatonfüred, 1887. május 28. – Mihajlovszka, 1917. december 31. előtt) [a halál bíróilag lett megállapítva] apja: Gyenis Pál, anyja: Csomai Lídia. Más forrás szerint az orosz fronton 1914. november 18-án, egy támadás során esett el. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön.

KENYERES Gábor (Balatonfüred, 1882. április 26. – Oroszország: Baku szigetén, *1920. december 31.) gyalogos 48. gy.e. 13. szd. 1915-ben megsebesült, Balatonfüreden, a tartalék kórház kezelték. Apja: id. Kenyeres Gábor, anyja: Kenyeres Zsófia, házastársa: Szabó Eszter. Hadifogolytáborban halt meg. * A „Balatonfüred” c. lap szerint már 1918. június 23-án elhunyt. (Sziklai szerint 22-én) Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

109. oldal:

Kis/KISS Imre (Balatonfüred, 1880. szeptember 1. – Szamarkand: fogolytábor, 1915. november 30.) póttartalékos, 48. gy.e. Apja: Kis Dániel, anyja: Kiss Zsófia, házastársa: Polyányi Karolina 1914. augusztus közepén az első között vitték az orosz harctérre. Przemysl elestekor orosz fogságba esett. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján Kiss, illetve Kis névváltozatban.

LAKI József (Balatonfüred, 1889. december 22. – 1914. október 27. [eltűnt], illetve Stany, 1914. december 23. [halál]) gyalogos, 48. gy.e. apja: Laki Sándor, anyja: Török Zsófia. 1914 augusztusában a legelső között indult a frontra, október végén eltűnt. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

PÉK Károly (Balatonfüred, 1876. július 1. – Asiago, 1917. július 17.) Apja: Pék Antal, any-

ja: Hofman Erzsébet. Házastársa: Sörös Mária. gyalogos 48. gy.e. A legelső között vonult be. Az olasz hadszíntéren esett el. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön.

RÓKA Imre (Balatonarács, 1885. február 9. – ?, 1914. december 1 és 31. között) apja: Róka Sándor, anyja: Horváth Lídia. Házastársa: Vörös Eszter. gyalogos 48. gy. e. Elesett az orosz fronton. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

SÖRÖS Lajos (Balatonfüred, 1876. január 14. – Balatonfüred, 1921. július 28.) gyalogos 20. h. gy.e. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a polgáris iskola I. világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

ZAOR [ZÁOR] János (Tihany, 1894. május 20. – ?, 1919?) Apja: Záor Lajos, anyja: Tamás Juliana. gyalogos 48. gy.e. 1915. január közepén vonult be. Az orosz fronton esett el. Neve a füredi hősi emlékművön Zaor, az elesett katolikus honvédek tábláján Zaur alakban szerepel.

FEHÉR Imre (Balatonfüred, 1895. október 24. – Budapest, 1920. október 2.) Apja: Fehér János, anyja: Tóth Mária. A „Balatonfüred” c. újság szerint a 11. vadász zlj.-hoz 1915-ben vonult be. 1916 elején került a frontra, többször sebesült, és sebesülései utókezelése során Budapesten halt meg 1920. október 7-én. A budapesti halotti anyakönyv bejegyzése szerint a halál oka: tüdőgyulladás, ekkor ürvezető volt a központi ruhatárnál. Civil foglalkozása földműves. Semmi utalás nincs arra, hogy hivatalosan bármilyen formában hősi halottnak tekintették volna, vagy halálát összefüggésbe hozták volna katonai szolgálatával. Valószínűleg egyszerűen megbetegedett és meghalt. A hivatalos veszteségjelentésekben nincs nyoma, hogy katonai szolgálat közben megsebesült volna. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint az I. világháborúban hősi halált halt katolikus honvédek emléktábláján.

PROTIWINSKY Sándor (Balatonfüred, 1887. május 14. – Görz/Hudilog, 1916. augusztus 30.) népfelkelő gyalogos/vadász 11. vadász zlj. 4. szd. Prowinsky Ferenc festőművész testvére. Kétszer sebesült. A második, Görz mellett, Hudilognál 1916. augusztus 27-én kapott fejlövésébe halt bele. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, a katolikus honvédek, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

110. oldal:

BODÓ Lajos (Balatonfüred, 1881. augusztus 5. – Zaskow [Galícia] közelében, 1915. augusztus 27.) gyalogos a 12. (közös) gyalogezred 7. századában. Neve szerepel a füredi I. világháborús hősi emlékművön.

BÖHM Lajos (Kisdörcicse [Veszprém megye], 1880. április 25. – Románia?, 1917. augusztus 12.?) Apja: Böhm József, anyja: Horváth Eszter, felesége: Ács Veronika. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön és az elesett katolikus honvédek emléktábláján.

BERECZ Imre (Balatonfüred, 1887. szeptember 16. – Homonna, 1915. április 1 és 15. között) gyalogos 20. honvéd gy.e. 5. szd. Apja: id. Berecz Imre, anyja: Balogh Lídia. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön.

DARAB Gyula (Balatonfüred, 1890. szeptember 14. – Ravaruszká közelében, *1917. december 31.) r. kat. [A halál bíróilag lett megállapítva]) apja: id. Darab Gyula, anyja: Istvándi / Istvándy Karolina gyalogos 20. honvéd gy.e. 5. szd. *Más forrás („Balatonfüred” c. újság) szerint Ravaruszkánál már 1914. szeptember 7-én súlyosan megsebesült, még aznap, vagy néhány nap múlva meghalt. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön és a katolikus honvédek emléktábláján.

DÉL Mihály (Nyírád-Dabosi pusztá [Veszprém megye], 1872. szeptember 8. – Kolomea közelében, 1915. december 9.) Tizedes a 20. h. gy.e.-nél. 1915 januárjában vonult be. 1915 áprilisában vitték az orosz frontra, december 9-én gránátrepesz roncsolta össze a combját, sebesülésébe belehalt. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön és a katolikus honvédek emléktábláján.

GYENIS Pál (Balatonfüred, 1881. február 3. – Olaszország (olasz harctér), 1917. december 31.) [a halál bíróilag lett megállapítva. Gyalogos a 17. honvéd gy.e. géppuskás /gépfegyveres szakaszában. – Az 1917 júliusában kiadott veszteségjelentés alapján valószínűsíthető, hogy – olasz fogságba esett, és ott halt meg. Apja: Gyenis Péter, anyja: Berecz Zsuzsanna. házastársa: Csomai Julianna. Más forrás („Balatonfüred” c. lap) szerint a halál ideje: 1915. november 23., az alakulata: 20. h. gy.e. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön Gyenis, továbbá valószínűleg a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján is, Gyenes névváltoztatban.

GYÖRFI/GYÖRFY/GYÖRFFY József (Vörs [Somogy megye], 1873. október 6. – Kárpátok, 1915. janu-

ár 31.) Hivatalszolga a balatonfüredi főszolgabírói hivatalban. 20. h. gy.e. Neve szerepel füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján.

HERTLING Imre (Óbudavár [Veszprém megye], 1874. november 5. – Albánia?, 1918. szeptember vége?) Apja: Hertling János, anyja: Tímár Rozália. Cipész, őrzetető a 20. honvéd gyalogezredben. 1902-ben már Balatonfüreden élt, amikor házasságot kötött Csomai Máriával. 1914 augusztusában az első között vonult be. Az orosz frontra vitték, ahol novemberben megsebesült a combján. A Balatonfüred c. lap szerint a háború végén Albániába vezényelték, 1918 szeptemberében eltűnt. Özvegye, és három árva (Béla, Mária és Imre) maradt utána. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, a katolikus honvédek, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

111. oldal:

HORVÁTH Lajos (Balatonfüred, 1875. november 9. – Sipote [Románia] 1917. március 17.?) Apja: Horváth András, anyja: Tobak Julianna, házastársa: Bózsá Julianna. gyalogos a 20. honvéd gy. e. 2. szd.-ánál. 1914 szeptemberének elején vonult be. 1915 elején megsebesült, Balatonfüreden, a tartalék kórházban kezelték. Többször sebesült. 1917-ben a román fronton harcolt, ahol márciusban meghalt. Balatonarácson lakott, Csopakon és Füreden is anyakönyvezték halálát. Csopakon a halál ideje: március 17., Füreden: március 1. A „Balatonfüred” című újság szerint halálának időpontja március 14. Neve olvasható a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

KOVÁCS Pál (Balatonfüred, 1876. október 12. – ?, 1914/1915?) Apja: Kovács István, anyja: Kiss Zsófia, házastársa: Salbert Lujza. 1914 augusztusában az elsők között vitték a frontra, a 20. honvéd gyalogezredben szolgált. Eltűnt. A Bajcsy-Zsilinszky utcai katolikus temetőben valószínűleg csak síremléke van. (III. parcella, 3. sor., 87-88. sz. sírhely, hrsz.: 1426 felirata: „Kovács Pál / hősi halált halt 1876–1914”) Valószínűleg azonos a 113. oldalon levővel. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a katolikus honvédek emléktábláján.

KUNGL [KUNKEL] Miklós (Balatonfüred-füredő, 1897. december 3. – Balatonfüred, 1920. április 11.) gyalogos 20. h. gy.e. Apja: Kunkel Rajmund, anyja: Naas(z) Katalin, házastársa: Baum Teréz.

Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a katolikus honvédek emléktábláján.

MAJOR Gábor (Balatonfüred, 1880. január 22. – Krakkó: 8.sz. erőd/várkórház, 1914. október 27.) gyalogos 20. honvéd gy.e. 1. szd. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján, továbbá a Bajcsy-Zsilinszky utcai református temetőben nyugvó özvegyének sírkövén olvasható.

MAJOR József (Balatonfüred, 1876. szeptember 1. – ?, ?) gyalogos 20. honvéd gy.e. apja: Major József, anyja: Németh Júlia. Major Gábor testvére. 1915 októberében került a frontra, ahol eltűnt. római katolikus, házastársa: Erdélyi Zsófia. Neve olvasható a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

MÁRKUS Dániel (Balatonfüred, 1899. február 11. – ?, 1918. augusztus 15. körül) gyalogos, 20. honvéd gy.e. Eltűnt. Apja: Márkus Dezső, anyja: Bagó Julianna. 1962-ben nyilvánították holttá. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, és a katolikus honvédek emléktábláján.

MÉSZÁROS [1882-ig Vas] Károly községi rendőr (Balatonfüred, 1880. november 5. – Galícia: pilicai erdő, 1914. november 27.) Mészáros János 1882-ben ismerte el, illetve fogadta örökbe, anyja: Vas Julianna. Házastársa Kenyeres Julianna. A mozgósításkor bevonult Nagykanizsára a 20. honvéd gyalogezredhez. Augusztus 10-én vitték az orosz frontra, ahol november 27-én elesett. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

RÓKA Lajos (Balatonfüred, 1882. október 8. – Simali?, 1914. november 15. és 30. között) Apja: Róka Lajos, anyja: Gyenis Eszter. Tizedesi rangot ért el a 20. honvéd gyalogezred 1. századánál. Házastársa: Szentes Lujza. 1914. augusztus közepén vonult be Nagykanizsára. Elesett az orosz fronton. A füredi anyakönyvben a halál ideje: 12. A Balatonfüred című újság közlése szerint november 20-án, a második sebesülésébe halt bele. A hivatalos veszteségjelentés szerint halála 1914. november 15. és 30. között történt. „tot (15-30. 11. 1914)”. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

SIMON Imre (Balatonfüred, 1875. február 3. – Bukovina: Kimpulung, 1916. október 6.) Neve sze-

repel a füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján.

SZABÓ Miklós szabó (Badacsonytomaj, 1892. május 1. – Sielce [Oroszország], 1916. július 21.) Apja: Szabó József, anyja: Hegedüs Mária. népfelkelő gyalogos [más forrás szerint tizedes] a 20. honvéd gy.e.-nél. 1914. október közepén vonult be Nagykanizsára. A „Balatonfüred” című újság közlése szerint december közepén vitték Galíciába, ahol két hét múlva eltűnt. A halotti anyakönyvi bejegyzés szerint 1916. július 21-én halt meg, lőtt sebtől. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, a katolikus honvédek, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

112. oldal:

KÉRY [KÉRI] János tanító, zászlós (Csopak, 1891. február 26. – Kárpátok, 1915. április 20.) zászlós. 31. h. gy.e. Apja: Kéri Gábor, anyja: Kanizsai Mária. Veszprémi lakos volt. 1910 áprilisában nevezték ki állami elemi iskolai rendes tanítóvá, és szolgálatértelre családitanítói feladatok ellátására a Balaton-Füredi Erzsébet Szeretetház-hoz helyezték, Balatonarácsra. 1912–1913-ban egyéves önkéntes katonai szolgálatot teljesített Nagykanizsán. 1914 júliusában a Balatonarácsról, a szeretetháztól áthelyezték Muracsányra, az ottani állami elemi iskolához. 1914 augusztusában kötött házasságot a Balatonfüred-fürdőn született Hill Katalinnal. A mozgósítást követően újra bevonult a veszprémi (31.) h. gy. ezredhez. 1915 áprilisának közepén vitték a frontra, a Kárpátokba. Alig több mint egyhetes frontszolgálat után elesett. A „Magyar Pajzs” c. lap 1915. május 20-i számában az alábbi írt a haláláról: „*Kéri János muracsányi tanító honvédhadnagy április 21-én a kárpáti harcban meghalt, s a csukaházi temetőben temették el*”. (Elképzelhető, hogy posztumusz előléptették, de jelenleg erre vonatkozóan nem áll rendelkezésre hiteles adat. A Zemplén vármegyei Csukaháza ma Čukalovce [szlovákul], Csukalivci [ukránul] Szlovákiában az eperjesi kerületben, Homonna közelében.) 1916 szeptemberében a vallás-és közoktatásügyi miniszter, Kéri János özvegye, Hill Katalin számára évi 60 Korona segély folyósítását rendelte el. Kéri Jánosné 1960-ban hunyt el Balatonfüreden. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön Kéry, továbbá a katolikus honvédek tábláján, és a polgári iskolai emléktáblán, Kéri alakban.

NÁSZ [NASZ/NAASZ/NAÁSZ] Flórián kocsis, tizedes (Nagyhidegkút [Veszprém megye], 1883. január

29. – Lemberg, 1914. október 21.) Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, és a katolikus honvédek emléktábláján.
- STRAUB Benedek** (Tótvázsony [Veszprém megye], 1883. június 15. – 1915. július / 1917. december) apja: Straub Benedek, anyja: Purcselik(?) Katalin, házastársa: Kerschner Borbála. [a halál bíróság megállapított dátuma: 1917. december 31. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján.
- SZÉKELY/SZÉKELI György** (Balatonfüred-fürdő, 1892. június 22. – Karpilovka, 1915. október 11.) Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján.
- ZSOLDOS József** (Hidegkút [Veszprém megye], 1896. szeptember 13. – 1916. július) Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján.
- KASLER** [az emlékművön Kosler] **Antal** (Balatonfüred-fürdő 1897. január 12. – Ungvár [ma: Ужгород, Ukrajna]: II. sz. tartalék kórház, 1917. április 23.) Eltemetve a kórház temetőjében, B szektor, 25. sor, 16. sír. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, és a katolikus honvédek emléktábláján Kosler névalakban.
- PAPP János** borbély (Pinkóc pusztá vagy Pinkóci major [Vas megye, Kemenesszentpéter körzetében], 1887. november 21. – Komárom?, 1915?) apja: Papp János uradalmi vadász, anyja: Rángli Veronika. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, a katolikus honvédek, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.
- SCHÄFER/SCHAFFER Károly** (?, 1895 körül? – ?, ?) tartalékos zászlós. Apja Schäfer Károly János, anyja: Hinterreiter Terézia. Édesapját korán, 1900-ban elvesztette. A Balatonfüreden a Nagyvendéglő éttermét és a korábbi Milleker-féle kávéházat bérlo és működtető Juranek József feleségének (Schäfer Ilona) unokaöccse volt. Balatonfüreden, a mai Csók utcában laktak. A „Balatonfüred” c. újság szerint Balatonfüredről vonult be Székesfehérvárra, a 17. h. gy.e.-hez 1915 májusában, majd ez év októberében áthelyezték a 314. h. gy.e.-hez, Csíkszeredára. 1916. január közepén egységével a volhíniai frontszakaszra került. Az egyik géppuskás egység parancsnoka volt, a lucki áttörést ő és egy másik tisztársa élte túl az ezred 83 tisztje közül. Később ezredsegédtiszt lett. 1916. augusztus 31-én orosz fogságba esett. Özvegy édesanyja még 1928-ban is keresette újságban, hirdetések segítségével. A „Balatonfüred” c. újság által közöltekkel kapcsolatban sem a Hadtörténeti Levéltárban, sem annak bécsi kirendeltségében nem sikerült semmilyen adatot fellelni. Az 1917. és az 1918. évi ranglista szerint viszont még 1915. november 2-án a 17. h. gy. e. állományában volt, mint tartalékos zászlós. Édesanyja 1934-ben hunyt el Polgárdiban. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön Schäfer, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján Schöffner névváltozatban.
- TÖRÖK János** molnár (Martony [Somogy megye], 1878. március 17. – ?, 1917. június 16.?) Tizedes, 19. gy.e. 1914. október elején vonult be. December közepén indult az orosz harctérre. Kétszer fogságba esett, mindkétszer megszökött. 1917-ben tüdőbetegséggel kórházba került, majd meghalt. Apja: –, anyja: Török Mária. Bodó Gizellával 1907-ben kötött házasságot Balatonfüreden. 1911 körül született meg János fia, aki 1952-ben hunyt el Balatonfüreden. Özvegye 1919-ben feleségül ment Mórocz Lajoshoz. 1878. március 17-én született egy Török János nevű törvénytelen gyermek, anyja: Török Mari szolgálo, de nem a Zemplén megyei Vécsén (ahogy a „Balatonfüred” c. újság írta), hanem a Somogy megyei Martonyban. A római katolikus kereszteleési anyakönyvben a születési dátum és az anyja neve megegyezik 1907-es balatonfüredi házassági bejegyzésben szereplővel, ahol az apja neve szintén nincs feltüntetve. A paloznaki római katolikus házassági anyakönyv bejegyzése szerint a Somogy megyei Martonpusztán született. A pécsi alakulathoz történő bevonulás inkább a Somogy megyei származást valószínűsíti. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján.
113. oldal:
- K. BERTÓK Imre** (Balatonfüred, 1877. május 16. – ?, 1915. október 6.) Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.
- UNDI** [1899-ig **SZABÓ**] **Kálmán** (Balatonfüred, 1896. november 30. – Nagykanizsa [Zala megye], 1918. szeptember 2.) A nagykanizsai temető I. világháborús katonai parcellájában nyugszik. Síra: 959.,1.,XX.,7.,4. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján.
- VINCE/VINCZE Kálmán** (Budakalász [Pest megye], 1894. január 19. – ?, 1918. június után?) – Vincze János testvére. Neve szerepel a füredi hősi em-

lélművön, a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján, Vince, illetve Vincze névváltozatban.

BALÁZS Imre (? , ? – Szerbia, 1914. karácsonya) Véleményem szerint csak, az 1922-ben, a helyi lapban (Balatonfüred) megjelent, a karácsonyra írt cikk írója által kitalált személy. Sem neki, sem a róla szóló írásban szerepelő többi személynek (Barta Sándor, Bodor András [az írás szerint szintén Balázs Imrével egy településről származó hősi halott], Fazekas Imre, Fürjes Ádám [hadirokkant], Horváth János, Khón (Kohn?) Mózes) nincsen nyoma, hogy Balatonfüreden, vagy a környéki településeken éltek volna. Illetve: Balázs Imre Balatonfüreden ugyan élt, illetve született: 1848. szeptember 24-én keresztelték meg a paloznaki római katolikus anyakönyv szerint. Apja: Balázs Ferenc, anyja: Körmendy Trézsia (Terézia). 1916. november 30-án hunyt Balatonfüreden. A halotti anyakönyvi bejegyzésben anyja neve: Körmendy Zsuzsanna. Nőtlen volt.

KOVÁCS Pál Téves adat. Véleményem szerint azonos a 111. oldalon levővel.

KURUCZ László (Balatonfüred, 1891. június 28. – Galícia: Krukov, 1916. szeptember 24.) Özveggye 1921-ben újra férjhez ment Benedek Ferenchez. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön.

PAPP Károly (Lovasberény [Fejér megye], 1885. október 25. – Lublin, 1914. október) apja: Papp János erdész, anyja: Rángli Veronika. Apja 1914 decemberében az újságokban érdeklődött fia sorsáról. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, a katolikus honvédek, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált halt tanítványainak emléktábláján.

POLÁNYI/POLYÁNYI Sándor (Balatonfüred, 1890. március 16. – Nagykanizsa [Zala megye], katonai kórház, 1917. április 20.) Eltemetve Balatonfüreden, a református temetőben. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön.

ROHÁLY Ferenc cipész (Korlát [Abaúj-Torna vármegye], 1876. december 3. – Veszprém, 1917. február 26. és március 1. között) A katonai veszteségjelentés szerint a halál időpontja: 1917. március 1., helye: a veszprémi tartalék kórház, eltemetve Veszprémbe. Sziklai Zoltán szerint 1916. augusztus 28-án halt meg. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján.

VINCZE János (Balatonfüred, 1886. október 31. – 1914. október 9. előtt) apja: id. Vincze János,

anyja: Molnár Karolina, felesége Horváth Julianna. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, továbbá a katolikus honvédek emléktábláján Vince, illetve Vincze névváltozatban.

114. oldal:

ZSEBŐK Sándor (Balatonhenye [Veszprém megye], 1880. május 16. – ?, 1914 – 1918?) 1908-ban már Füreden lakott a család. Az 1908-ban Balatonfüreden született Margit leánya kérelmét balatonfüredi illetősége megállapítása iránt 1923 áprilisában a balatonfüredi önkormányzat elutasította, illetve balatonfüredi illetőségét nem ismerte el. Neve szerepel a balatonfüredi hősi emlékművön.

CSOMAI József, ifj. (Balatonfüred, 1887. december 22. – Balatonfüred, 1918. november 9.) apja: id. Csomai József, anyja: Burján / Burgyán Teréz. Végigszolgált a háborút a 48. gy.e.-nél. A Balatonfüred című újság szerint a fronton szerzett betegségébe (halotti anyakönyv szerint tüdőgümőkórban hunyt el) halt bele. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön.

KASLER [az emlékművön Kosler] **János** (Balatonfüred-fürdő, 1898. szeptember 14. – Balatonfüred, 1919. január 4.) Gyalogos a 20. h. gy. e.-nél. Apja: Kasler Antal, anyja: Naas/Nász Anna Mária. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a katolikus honvédek emléktábláján.

NÁNAY Ferenc (Balatonfüred, 1898. szeptember 16. – olasz front, 1917. szeptember 22.) Apja Nánay Sándor polgári iskolai igazgató, anyja Koller Mária. 18 éves korában vonult be Veszprémbe. Mint önkéntes (hadapródjelölt) őrmester a 31. honvéd gyalogezred 10. századában szolgált. 1917. május végén került az olasz frontra, 4 hónap múlva, szeptember 22-én Isonzónál elesett. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, és a katolikus el-esettek tábláján. Holttestét hazahozatták, a Bajcsy-Zsilinszky utcai katolikus temetőben nyugszik.

SEGESDY Miklós (Balatonfüred, 1886. február 27. – Budapest, 1918. május 14.) százados. Segesdy Miklós balatonfüredi református esperes és Segesdy Ida fia. Földi porhüvelyét 1918. május 16-án Budapestről Balatonfüredre szállították, majd a Bajcsy-Zsilinszky utcai református temetőben, a családi sírboltban helyezték végső nyugalomra május 17-én. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön.

VARGA Gábor (Balatonfüred, 1884. február 28. – Balatonfüred, 1916. december 11.) apja: Varga József, anyja: Róka Julianna, házastársa: Sörös Krisztina. népfelkelő, 48. gy.e. A hivatalos vesz-

teségjelentés szerint Besztercebányán halt meg, 1917. január 8-án, eltemetve Balatonfüreden. A 1916. decemberi, balatonfüredi halál a pontos. Neve szerepel a füredi hősi emlékművön, valamint a polgári iskola első világháborúban hősi halált tanítványainak emléktábláján.

VARGA Gyula hadapród – A Sziklai Zoltán által írottakhoz képest, a „Balatonfüred” c. újság 1922. augusztus 5-i számában Keményffy Károly által jegyzett, a „Balatonfüredi temetők” c. cikksorozat 4. részében az olvasható, hogy sírja a katolikus temetőben van. Semmilyen adatot nem sikerült kideríteni róla. Elképzelhető, hogy az újság téves adatot közölt. A „Népszava” 1915. március 8-i számában, a veszteségjelentésben említ egy 1893-ban született, pápakovácsi illetőségű Varga Gyulát, a 20. honvéd gyalogezred 7. századából. A „Tolnai Világlapja” április 1-jei számában szerepel egy Varga Gyula szakaszvezető a 31. honvéd gyalogezred 3. századából, sebesült. Az 1915. április 22-i számban a 20. honvéd gyalogezredből két legénységi állományú szerepel: Varga Gyula gyalogos a 9. századból – sebesült, és Varga Gyula póttartalékos a 4. századból szintén sebesült. Az 1915. július 23-i, 443. sz. hivatalos veszteségjelentés ír ugyan egy Varga Gyula kadétról (ami megfelel a hadapród titulushoz), aki 4. honvéd gyalogezred 3. századában szolgált. Az olasz harctéren sebesült meg, a comblövésekből eredő tetanuszban elhunyt a klagenfurti egyesített tartalékkórházban, 1915. július 2-án. Budapesten temették el. 1894-ben született a Heves megyei Balaton községben. Középfokú tanulmányait a VII. kerületi István-úti magyar királyi állami Szent István főgimnáziumban végezte.

115. oldal:

JOVITZ/JOVITY/JAVICS MILOS (Szabadka [Subotica, Szerbia], 1884. – Balatonfüred, tartalékkórház, 1914. december 6.) 6. honvéd gy.e. 8. szd. (a füredi halotti anyakönyvben vezetéknév-ként „Jovity” lett beírva. A római katolikus sírkertben temették, de mivel görögkeleti katolikus vallású volt, a füredi katolikus pap nem vállalta a szertartást, a paloznaki r. k. egyházi anyakönyvben sem szerepel a halálának bejegyzése, valószínűleg ezért búcsúztatta 8-án a református lelkész. Keleti bejárat északi oldal 1. sz. egyéni sír. Sírja már nem található.

BRANIZSA Károly (Balatonfüred, 1878. október 28. – Kárpátok, 1920. december 31. előtt) – a halál bírójáig lett megállapítva. Apja: Branizsa József, anyja: Nagy Mária. Házastársa: Nyeső Mária.

1897-ben már Budapesten élt. Gyalogos a 20. honvéd gy.e.-nél. A kárpáti harcokban esett el.

CSAPÓ Gyula (Alsóörs [Veszprém megye], 1893. augusztus 12. – Balatonfüred: tartalék kórház, 1915. február 22. vagy 25.) gyalogos 20. honvéd gy.e.-ben. 27-én temették el Alsóörsön, az 1915. február 25-én kiadott gyászjelentés szerint 22-én halt meg, a füredi anyakönyvben 25. a halál dátuma. Apja: Csapó Sándor, anyja: Balog Eszter. Neve szerepel az alsóörsi református templom falán levő emléktáblán.

CSEPELI Gábor (Balatonfüred, 1890. március 14. – Przemysl, 1915. szeptember 2.)

CSIZMAZIA [helyesen: **CSIZMADIA**] **JÁNOS** (Tihany, 1873. augusztus 24. – román front: Nagybán, 1916. szeptember 8.) r. kat. apja: Csizmadia István, anyja: Abdai Teréz, házastársa: Farkas Zsófia. Halálát hivatalosan 1925-ben jegyezték be a balatonfüredi anyakönyvbe, bírójáig megállapított időpontja: 1916. szeptember 8. (A füredi halotti anyakönyvben elírták a nevet, csak a felesége neve jó teljesen.) Neve szerepel a tihanyi katolikus templom falán levő emléktáblán, itt az alakulata: a 16. vadász zászlóalj.

MOIZER József Károly főkertész (Moha [Fejér megye], 1882. október 12. – Bukovina, 1915. január 16.) tartalékos zászlós, 29. (budapesti) h. gy.e., Apja: id. Moizer József díszkertész, anyja: Enczmann Karolina. Az 1915. évi általános mozgósításkor a budapesti 29. honvéd gyalogezredhez vonult be. 1915. január 7-én zászlósi rendfokozatban, századparancsnokként utazott a bukovinai harctérre, ahol január 16-án a harctéren, ütközet közben a Fludorica hegyen halálos golyó érte.

SOÓS [SÓS] Géza Gábor (Balatonfüred, 1875. június 24. – Sid [Szerbia]: 4/16. sz. mozgó tartalékkórház, 1915. január 10.) A hivatalos veszteségjelentés szerint gyalogos volt 17. honvéd gy.e.-nél, a halál oka: „Typhus, 10./1. 1915 gestorben in mobilen Res.Spit. Nr.4/16., beerdigt im röm.-kath. Friedhof in Sid” (eltemetve a sidi római katolikus temetőben) A füredi anyakönyvi bejegyzés szerint a 20. honvéd gy.e.-ben szolgált.

134. oldal.

ALTMANN József (Balatonfüred, 1888. február 25. – Balatonfüred, 1943. július 17.)

BELEZNAI Antal, fodrász, borügynök ([Balaton]Akali [Veszprém megye], 1894. március 23. – ?, 1982. december 17.) A füredi katolikus újtemetőben (Bajcsy-Zsilinszky út, jobb oldal) helyezték végső nyugalomra.

135. oldal:

BÉKEFI János Árpád tanító, (Mernye [Somogy megye], 1890. július 22. – Sümeg [Veszprém megye], 1985. július 26.) Apja: Békefi József tanító, anyja: Csík Ilona.

137. oldal:

DÖMÖTÖR Lajos, földműves (Balatonfüred, 1883. augusztus 1. – Balatonfüred, 1938. január 14.)

FEKETE [SCHWARZ] György (Balatonfüred, 1893. április 11. – Pápa [Veszprém megye], 1972. július 24.)

FEKETE [SCHWARZ] József (Balatonfüred, 1883. március 26. – Vác [Pest megye], 1974. november 14.)

138. oldal:

FEKETE [SCHWARZ] Márton Ferenc (Balatonfüred, 1886. november 14. – Budapest, 1958. április 10.)

138. oldal:

GERBOVICS [GERBOVITS] Ferenc, id. épület- és bútortasztalos (Zics [Somogy megye], 1884. június 15. – Balatonfüred, 1938. május 2.)

139. oldal:

GRUBICS Sándor, bádogos, szerelő, utász, fegyvermester (Zalaegerszeg, 1894. február 20. – Balatonfüred, 1965. március 7.)

GYENIS Ernő vendéglős (Balatonhenye [Veszprém megye], 1890. január 12. – Veszprém, 1942. június 7.)

HERTELENDY Lajos, csendőr hadnagy (Rigács [Veszprém megye], 1871. szeptember 9. – Balatonfüred, 1946. október 29.)

HILBERT József, asztalosmester (Balatonfüred, 1887. január 17. – Balatonfüred, 1946. április 11.)

140. oldal:

HORVÁTH Zsigmond Károly, gazdálkodó (Balatonfüred, 1887. december 10. – Balatonfüred, 1959. augusztus 2.)

JONÁS József, molnármester (Bószénfa [Somogy megye], 1865. szeptember 17. – ?, 1929 és 1960 között)

IKLÓDY-SZABÓ János, dr., jogász, szerkesztő (Veszprém, 1877. október 25. – Balatonfüred, szanatórium, 1943. május 4.)

141. oldal:

KOLLER Károly József, fűszer- és csemegekereskedő (Balatonfüred, 1878. március 9. – Balatonfüred, 1950. június 18.)

KOÓK [KÓK] Károly Gábor (Balatonfüred, 1888. november 24. – Balatonfüred, 1962. augusztus 31.)

142. oldal:

KRAMMER Dezső, pékmester, ipartestületi elnök (Veszprém, 1895. június 13. – Budapest, 1936.

október 16.) Apja: Krammer János pék, anyja: Molnár Erzsébet. A fővárosból hazaszállítva a füredi katolikus újtemetőben (Bajcsy-Zsilinszky út, jobb oldal) helyezték végső nyugalomra 1936. október 18-án.

~~LAMPÉRT~~ **LAMPERT Vince** (Mencshely [Veszprém megye], 1894. szeptember 2. – Mencshely(?), 1987. február 11.) Apja: Lampert Vince, anyja: Tóth Lídia. 1914-ben vonult be. Tizedesi rangot ért el. 1918-ban megkapta a koronás vas érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján, 1921-ben másodosztályú ezüst vitézségi éremmel tüntették ki.

LIGETI [1908-ig WEISZ] Izidor Jenő, füredi izraelita elemi iskolai tanító, keszthelyi hitközségi titkár. (Pápa [Veszprém megye], 1886. június 21. – ?, 1944. november 24.?) Apja: Weisz Károly, anyja: Friedländer Háni (Johanna?). 1913-ban Monostorapátiban kötött házasságot a kapolcsi Kohn Irmával. A császári és királyi 19. gyalogezred 10. századában szolgált. 1914 novemberében-decemberében a combján megsebesült. A klosterneuburgi, majd a tapolcai kórházban kezelték. Az 1940-es években Keszthelyen élt, az ottani hitközség titkára volt. 1944-ben a keszthelyi zsidókkal a zalaegerszegi gettóba hurcolták.

143. oldal:

MAJOR József, szíjgyártó és nyerges (Veszprém, 1892. február 20. – Veszprém, 1976. október 14.)

MAJOR József (Balatonfüred, 1896. március 9. – Balatonfüred, 1924. augusztus 31.)

~~MALLER~~ **MOLLER Miklós Kálmán Ábel József** (Balatonfüred, 1894. május 12. – Karcag [Jász-Nagykun-Szolnok megye], 1968. május 30.) orvos. Apja: Moller Miklós körorvos, anyja: Sáska Vilma.

~~OBLATH~~ **OBLATT Béla** (Balatonfüred, 1900. augusztus 4. – ?, 1945. április 15.) hentes és mészáros

~~OBLATH~~ **OBLATT Ferenc** (Balatonfüred, 1899. március 17. – ?, 1946?)

~~OBLATH~~ **OBLATT József**, mészáros (Szentantalfa [Veszprém megye], 1868. április 25., – Veszprém, 1935. április 28.)

144. oldal:

PÁLFI/PÁLFY Gábor, kisbirtokos (Balatonfüred, 1895. május 25. – Balatonfüred, 1945. március 24.)

PÁLFI Zsigmond (Balatonfüred, 1884. április 10. – Budapest, 1932. június 17.)

145. oldal:

POSZTOBÁNYI Károly, fűszer- és csemegekereskedő (Szentbenedek, ma: Dunaszentbenedek [Bács-

Kiskun megye], 1884. augusztus 24. – Balatonfüred, 1969. december 1.)

146. oldal:

RÓKA Gábor, földbirtokos (Balatonfüred, 1895. szeptember 25. – Balatonfüred, 1973. január 14.)

SCHER SEFER Vilmos, dr. állatorvos, (Bodvalenke [Borsod-Abaúj-Zemplén megye], 1881. március 17. – Balatonfüred, 1941. szeptember 3.) A füredi izraelita temetőben helyezték végső nyugalomra, 1941. szeptember 5-én.

SCHMIDT Gyula, mészáros és hentes (Németbánya [Veszprém megye], 1894. december 15. – Balatonfüred, 1950. május 28.)

SINGER Zsigmond, fűszer- és vegyeskereskedő (Nyírad [Veszprém megye], 1879. augusztus 21. – Auschwitz, 1944. augusztus 15.)

147. oldal:

SISKEI/SISKEY Imre (Balatonfüred, 1887. február 17. – Balatonfüred, 1959. június 4.)

SOMOGYI Károly (Öcs [Veszprém megye], 1883. október 29. – Öcs, 1946. január 23.) ügyvéd, újságíró. Apja: Somogyi Zsigmond földbirtokos, anyja: Kelemen Ilona.

148. oldal:

SOMOGYI Pál (Balatonfüred, 1888. március 30. – Balatonfüred, 1953. február 13.)

SZÁNTÓ [1902-ig SCHWARZ] Béla ügyvéd (Polány [Somogy vármegye], 1884. december 10. – Szombathely, 1944. március 31.)

149. oldal:

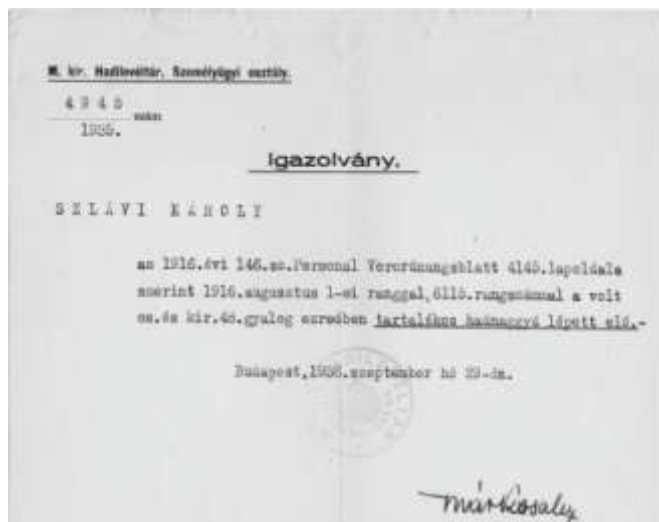
SZÉKELY (SZÉKÖLI/SZÉKELI) Gábor, szőlő- és földbirtokos, szabó (Balatonfüred, 1878. szeptember 14. – Balatonfüred, 1935. december 17.)

150. oldal:

SZLÁVI [1902-ig SCHMUTZER] Károly (Tótvázsony [Veszprém megye], 1894. április 17. – Debrecen, 1949. május 14.) A Kozma utcai zsidó temetőben nyugszik, 5C Parcella, 5. Sor, 27. sírhely.

Igazolás Szlávi Károly kitüntetéséről

Igazolás Szlávi Károly tartalékos hadnagyi előléptetéséről
(Az eredeti dokumentumok dr. Szlávi József tulajdonában)

TAMÁS Lajos, gazdálkodó (Balatonfüred, 1895. november 6. – Balatonfüred, 1958. április 22.)

151. oldal:

TÁLOS Imre, id., kovács (Balatonfüred, 1882. július 15. – Balatonfüred, 1960. június 9.)

TORMA Sándor, tetőfedő (Balatonfüred, 1883. november 26. – Veszprém, 1944. június 18.)

152. oldal:

UJHELYI Imre (Balatonfüred, 1883. május 9. – Balatonfüred, 1939. november 29.)

UJHELYI Sándor, géplakatos, fegyverműves és fegyverkereskedő (Balatonfüred, 1900. március 13. – Veszprém, 1942. február 9.)

VARGA Géza épület- és bútorasztalos-mester, tetemkezési vállalkozó (Balatonfüred, 1897. október 10. – Veszprém, 1992. június 26.)

VARGA Sándor (Balatonfüred, 1884. december 16. – ?, 1947. május 15.)

153. oldal:

WOLLÁK József (Vászoly [Veszprém megye], 1898. augusztus 15. – Auschwitz, [Oswiecim, Lengyelország], 1944. augusztus 15.)

ZOLLNER Ármin (Herrmán), fakereskedő (Balatonfüred, 1873. augusztus 20. – Auschwitz, [Oswiecim, Lengyelország], 1944. augusztus 15.)

163. oldal:

SZABÓ István matróz (Badacsonytomaj [Veszprém megye], 1897. december 8. – Balatonfüred, 1974. szeptember 13.)

172. oldal:

STEINBACH [1932-től ADORJÁN] Ádám vincellér, füredi lakos (Balatonkisszöllős [Veszprém megye], 1895. november 28. – Balatonfüred, 1958. június 17.)

- ÁGFALY Richárd** (Bosna-Brod [Bosznia], 1891. szeptember 4. – Balatonfüred, 1965. március 9.)
- BARABÁS János** iskola és internátus igazgató (Sárvár [Vas megye], 1885. február 2. – Szombathely, 1967. október 22.)
173. oldal:
- CZECZEI [CZALPAS] Lukács**, üveges (Bélapataka [ma: Valaská Belá, Szlovákia], 1895. október 18. – Balatonfüred, 1942. október 19.)
- DEMETER György** szemerjai, főszolgabíró, író (Dés [ma: Dej, Románia], 1879. december 27. – Szombathely, 1957. november 23.)
- DOBIÁS Lajos** szobafestő és mázoló mester (Zsitvagyarmat [ma: Žitavce, Szlovákia] 1887. augusztus 29. – Veszprém, 1976. augusztus 13.)
174. oldal:
- FEKETE József**, főjegyző (Somorja [ma: Šamorín, Szlovákia], 1884. március 12. – Balatonfüred, 1969. július 15.)
- GODZSA Mihály**, molnármester és malombérlő (Nagyhódos [Szabolcs-Szatmár-Bereg megye], 1887. április 15. – Veszprém, 1965. június 13.)
176. oldal:
- HAÁS Imre**, Mavosz bérlő (Budapest, 1879. október 2. – Budapest, 1941. december 20.)
- HALÁPI Imre**, id., ny. csendőr főtörzsőrmester, malomtulajdonos (Köveskál [Veszprém megye], 1885. január 10. – Balatonfüred, 1945. december 18.)
- HENN [1909-ig Hériger] József** (Badacsonyújhegy [Veszprém megye], 1891. február 8. – Devecser [Veszprém megye], 1975. február 5.)
177. oldal:
- HOLÉNYI [HOLCZER] Gyula**, főkertész, gazdálkodó, szőlőbirtokos (Dunakiliti [Győr-Moson-Sopron megye], 1889. március 23. – Balatonfüred, 1979. október 22.)
178. oldal:
- IVÁN József** (Hym [ma: Perín-Chym, Szlovákia], 1890. augusztus 29. – Kőszeg [Vas megye], 1941. november 30.)
- JÁROSY [1933-ig JAROSEK] László** tanár (Karancsalja [Nógrád megye], 1896. április 1. – Budapest, 1971. március 6.)
179. oldal:
- KENESSEY Károly**, dr., ny. orvos. őrnagy (Küngös [Veszprém megye], 1858. május 5. – Balatonfüred, 1941. február 7.)
- KRINNER Lajos** (Szerencs [Borsod-Abaúj-Zemplén megye], 1858. szeptember 7. – Aszód [Veszprém megye], 1919. május 20.)
180. oldal:
- KRINNER Lajos András Mária** (Veszprém, 1896. november 30. – USA: Illinois állam: Aurora Kane, 1969. március 27.) nyugvóhely: Mount Olivet temető, Aurora Kane
- KÖRMENDY János**, fűszer-és csemegekereskedő (Szentbékálla [Veszprém megye], 1896. augusztus 26. – Veszprém, 1967. május 23.)
- LÁBA Ferenc** szabó (Kislonka [Máramaros vármegye, ma: Лынка, Ukrajna], 1895. október 21. – ?, 1970.) Apja: Lába Ambrus, anyja: Makkai Julianna. I. házasság 1919-ben Kaluger Irmával, 1924-ben elváltak. II. házasság 1928-ban Kovács Zsófiával. Kovács Zsófia Balatonfüreden született 1902-ben. A 2. feleség 1953-ban elhunyt. Az 1925-ös füredi műhelyalapítás eléggé kétséges, mert 1928-ban még szabósegéd, továbbá ő is, és felesége is Budapesten laktak, de 1931-ben már saját füredi szabóságot működtetett.
181. oldal:
- LÁSZLÓ Zoltán**, író, újságíró (Budapest, 1881. március 3. – Veszprém, 1961. november 7.) A veszprémi dózsavárosi sírkertben temették el.
- LUTTOR Ferenc** dr. kanonok, történész (Székesfehérvár, 1886. március 26. – Platanos [Argentina], 1953. április 28.)
182. oldal:
- MATTERSDORFER Mátyás**, hentes és mészáros, árkász. (Alsóbagod [ma: Bagod, Zala megye], 1895. március 20. – Auschwitz, 1944. augusztus 15.)
183. oldal:
- MIKLOVICZ Dezső Sándor** dr. orvos (Hódmezővásárhely [Csongrád megye], 1887. augusztus 3. – Budapest, 1940. március 2.)
- NAGY Antal** ny. csendőrőrmester (Székelyboós [ma: Bozeni, Románia, 1893. március 9. – ?, 1956 után) Apja: Nagy Antal, anyja Csiki Rebeka. 1931-ben kötött házasságot Márki Rózával. A felesége 1956-ban hunyt el.
184. oldal:
- PAP-KOVÁCS [eredetileg: PAP] Ferenc Gyula** (Tótvázsony [Veszprém megye], 1873. december 15. – Budapest, 1931. október 12.) Apja: Pap Gyula, anyja: Töttösy Irén. Az 1893-as év folyamán végzett. 1919. május 1-jével őrnaggyá, 1920. május 1-jével ezredessé léptették elő. 1921. november 1-jével ezredesi rendfokozatban nyugállományba helyezték.
- PARRAGH Béla** (Balatonkenese [Veszprém megye], 1893. március 15. – Balatonfüred, 1940. október 22.)

185. oldal:

PÁLDY [1934-ig **PISZTEL**] **ALFRÉD** (Livazsény / Livazény [Hunyad vármegye, ma: Románia], 1885? – Balatonfüred, 1945. február 7.)

PEREMARTONI NAGY Sándor erdő- és faipari mérnök (Temesvár [Timisoara, Románia], 1883. március 11. – Sümeg [Veszprém megye], 1978. december 13.)

187. oldal:

RÓZSA Géza 1932-től üzemeltette szentendrei vendéglőjét. Kérdéses, hogy tényleg működött-e Füreden.

SÁROS [**SCHWARC**] **Lipót** (Szolnok, 1896. július 4. – Budapest 1939. november 15.)

SCHMIDT István, szanatóriumi főgépész (Gyöngyös [Tolna megye], 1877. augusztus 12. – Balatonfüred, 1951. november 11.)

SZALAI (SZALAY) Gyula, bőrkereskedő és cipő felsőrész-készítő, árukiadó (Balatonendréd [Somogy megye], 1899. július 9. – Balatonfüred, 1965. október 19.)

TILESCH Nándor id. tanító, újságíró, színikritikus, villanyszerelő (Kassa [ma: Kosice, Szlovákia], 1894. november 4. – Balatonfüred, 1967. április 28.)

188. oldal:

TORMA Károly János (Zólyom [Zvolen, Szlovákia], 1892. október 11. – Balatonfüred, 1971. június 25.)

URHEGYI Antal (Arad [Románia], 1875. október 15. – Győr, 1956. január 3.) ny. altábornagy. Apja: Urhegyi Antal, anyja: Láng Alojzia. Hivatásos katonatiszt. A Ludovika Akadémia 1895-ös évfolyamában végzett. 1895. augusztus 18-án nevezték ki hadapród-tiszthelyettesé, szeptember 1-jei hatállyal a lugosi 8. h.gy.e. 3. zászlóaljához. 1896. november 1-jével hadnaggyá nevezték ki. 1899. május 1-jével előléptették főhadnaggyá. 1901. február 15-ével főhadnagyi rendfokozatban áthelyezték a szegedi 5. h.gy.e.-hez. 1909. május 1-jétől századosná léptették elő. 1914-ben a 5. h.gy.e. 3. zlj. 8. szd. parancsnoka. Przemysl esete orosz fogságba esett, a krasnojarszki fogolytáborban raboskodott. 1915. november 1-jétől őrnaggyá léptették elő az 5. h. gy.e.-nél. (Ezt az előléptetését három héttel később törölték, valószínűleg ekkor szereztek tudomást az orosz fogságba eséséről.) 1921. november 1-jével a honvédségtől nyugállományba helyezték alezredesti rendfokozatban. 1925-ben Győrött vasművezető. 1926-ban a szombathelyi vegyesdandárnál ezredes. 1927-ben megkapta a III. osztályú

magyar érdemkeresztet (1935-től magyar érdemrend tiszti keresztje). 1928-ban tábornok. 1934-ben a győri Kaszinó háznagya. Balatonfüreden a mai Iskola utcában (6. sz.) szerintem nem ő, hanem az unokaöccse, illetve annak apja építtetett családi házat. A nádorvárosi köztemetőben nyugszik. IV. parcella, „P” sor, 17. sírhely

189. oldal:

URHEGYI Antal Lajos [Alajos] (Balatonfüred, 1900. augusztus 25. – Farkasgyepű [Veszprém megye], 1982. május 2.) Apja: Urhegyi Lajos [Alajos], anyja: Mórocza Mária. Házastársa: Krenedits Inocencia. Nem Urhegyi Antal fia. Alezredes, kerékpáros zászlóalj-parancsnok. A II. világháborúban, a doni áttörésnél tanúsított viselkedése vitatható.

VEZÉR (Weser/Weiser/Veser/Véser) **Lajos**, divatáru-kereskedő (Fadd [Tolna megye], 1891. december 13. – Bozsok? [Vas megye?], 1944. december?)

WÉBER Albert, szállodatulajdonos, százados (Fehértemplom [Temes vármegye, ma: Bela Crkva, Szerbia], 1886. május 22. – ?, ?) Apja: Wéber Miklós, anyja: Trittner Erzsébet. Házasság: előbb Bíró Irénnel Debrecenben, 1914-ben. válás 1919-ben, majd Löbl Gizellával Balatonfüreden, 1924-ben. 1937-ben elváltak. 1924-ben nyugalomba vonult és átvette a Terézia udvarban (Posta- vagy Fülöp-ház) működő szálló vezetését. Válásuk után felesége 1940-ig működtette a szállodát. 1936-ig igazgatósági tagja volt a Balaton-Füred és vidéke takarékpénztár részvénytársaságnak.

191. oldal:

BÁNFAY Ernő (Bánfa [Baranya megye], 1895. január 5. – Balatonfüred, 1970. június 3.)

193. oldal:

DÖMÖTÖR József, vitéz, járási irodai segéd (Celldömölk [Vas megye], 1897. március 31. – Ajka [Veszprém megye], 1978. október 1.)

194. oldal:

SZEKRÉNYI (1943-tól Dömötör-Szekrényi) **Lajos** (Dunaharaszti [Pest megye], 1916. október 31. – ?, 1946 után) Apja: Szekrényi József, anyja: Lieb Gizella. házasság: Dömötör Irén Éva.

HELLEBRONTH Antal, vitéz tiszabeői, ny. tüzérségi tábornok, Vitézi Szék főkapitány-helyettes (Tiszabeő [ma: Tiszabő, Jász-Magykun-Szolnok megye], 1858. december 20. – Hopfgarten [Ausztria], 1946. január 27.)

195. oldal:

HORVÁTH József, vitéz (Sepsiszentgyörgy [ma: Sfântu Gheorghe, Románia], 1881. december 15.

- Balatonarács, 1945. augusztus 15.) nyug. tábornok.
196. oldal:
- MARTON Jenő** [eredetileg: Morton Jakob, névváltoztatás 1899-ben, Zala vármegye alispánjának 5496/99 sz. rendelete alapján], dr. orvos alezredes (ezredorvos, a 4. huszárezred ny. főtörzsorvosa), szőlőbirtokos (Szentantalfa [Veszprém megye], 1868. március 24. – Auschwitz [Oświęcim], 1944. augusztus 15.)
197. oldal:
- PONGRÁCZ-BARTHA** [1936-ig **DEMETER**] **György Ferenc Dezső**, vitéz (Gyula [Békés megye], 1908. szeptember 22. – ?, ?) A felesége családnevét vette fel. 1945-ben tűzér őrnagy.
Akirol Sziklai Zoltán írt, az apósa:
- PONGRÁCZ-BARTHA** [1922-ig Barthay] **Ede**, vitéz (Torda [ma: Turda, Románia], 1879? – Kőszeg [Vas megye], 1945. február 7.) 1922-ben ny. m. kir. alezredes, halálakor ny. m. kir. vezérőrnagy, Komárom, Esztergom vármegyék volt vitézi székkapitánya. Kőszegen temették el.
- RÉPÁSSY** [eredetileg: **RÉPÁSZKY**] **Béla**, vitéz, honvéd alezredes (Fehértemplom [Temes vármegye, ma: Bela Crkva, Szerbia], 1888. április 15. – Révfülöp [Veszprém megye], 1969. december 10.)
- SOLBAI Lőrinc** [1924-ig **SCHALBERT**] **Lőrinc**, vitéz, füredi lakos (Nagyhidegkút [Veszprém megye], 1886. január 23. – Veszprém, 1943. november 24.) A halotti anyakönyvben: Solvai. Apja: Schalbert Ferenc, anyja: Perger Mária. Felesége: Kungl Erzsébet, 1910-ben kötöttek házasságot 1910-ben. Lőrinc ekkor a fürdőtelepen az Engel-villa házmestere (valószínűleg gondnoka) volt. Az I. világháborúban őrzetői rangot ért el a 19. h. gy. e.-ben. Kitüntetései: legénységi I. osztályú ezüst vitézségi érem; legénységi II. osztályú ezüst vitézségi érem; bronz vitézségi érem; Károly csapatkereszt. Halálakor hivatalos szolgálat volt. Füreden temették el 28-án.
198. oldal:
- TAKÁCS László József**, vitéz (Székesfehérvár, 1896. október 3. – Budapest(?), 1945. február 6. után) tartalékos főhadnagy, mérnök. Cholnoky Jenő Ilona nevű lányát vette feleségül. Arácson volt házuk.
- UTCZÁS Károly**, vitéz, nyugalmazott százados, szőlőbirtokos (Petrozsény, [ma: Petroșani, Románia] 1885. január 18. – Somlóvásárhely [Veszprém megye], 1945. március 28.) Apja: id. Utczás Károly bányatisztviselő, anyja: Esken Blaschka Emília. Noszlopy Emma Krisztina Etelka Ilonával kötött házasságot Balatonfüreden, 1928-ban. Somlói birtokán tartózkodott, amikor orosz katonák feleségével együtt meggyilkolták.
199. oldal:
- TÓTH Károly**, vitéz, ny. törzsőrmester, kisbirtokos, kocsmáros (Sarkad [Békés megye], 1891. október 7. – Balatonfüred, 1947. augusztus 29.) Apja: Tóth Károly, anyja: Nagy Etelka, házastársa: Zsuppán Gizella.
202. oldal:
- BERTA József** (Balatonarács, 1890. június 18. – orosz harctér, 1917. december 31. [a halál bírósági lett megállapítva]) Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.
- HORVÁTH József** helyesen: **Pál Márton** (Balatonarács, 1894. június 14. – St. Katharina, 1916. augusztus 15. vagy 18.) földműves, őrzető, címzetes tizedes a 48. császári és királyi gyalogezred 2. századában. A veszteségjelentés szerint 15-én hunyt el „tot 15.8.1916.” a csopaki halotti anyakönyvben a halál ideje: augusztus 18., a halál helye: St. Katharina [Osztrák Tengermellék] Apja: Horváth Zsigmond, anyja Artvein Rozália. Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.
- KOVÁCS József** (Balatonarács, 1882. december 29. – Petropavlovsk [Oroszország]: fogolytábor, 1919. március 17.) Apja: Kovács József, anyja: Szalai Mária, házastársa: Illés Mária. Földműves. Szakaszvezetői rangig emelkedett a 48. császári és királyi gyalogezredben. Az I. világháborúban orosz fogságba esett, a szibériai Petropavlovsk-ban levő fogolytáborban hunyt el 1919. március 17-én. Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.
- MÉSZÁROS Károly Antal** (Balatonarács, 1894. október 22. – Orrova?, 1915. július 5.) Apja: Mészáros Károly, anyja: Nagy Karolina. Földműves. Az I. világháborúban címzetes őrzetői rangot ért el a 48. császári és királyi gyalogezredben. 20 évesen halt hősi halált. Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.
- PETŐ József** (Balatonarács, 1893. június 1. – Kutyskovo? [Galícia], 1915. június 13.) Apja: Pető József, anyja: Veisz Erzsébet. Földműves. Minden bizonnyal azonos a balatonarácsi I. világháborús hősi emlékművön szereplővel. A 48. gyalogezredben szolgált.
- BLUMENFELD Vilmos** (Balatonarács, 1879. április 19. – északi [orosz] harctér, 1915. március 9.) kocsmáros, népfelkelő gyalogos a 20. honvéd gyalogezred 10. századában Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.

MÉSZÁROS [1882-ig Vas] **Imre** (Balatonfüred, 1878. november 28. – északi [orosz] harctér, 1916. december 2.) Anyja: Vas Julianna. Földművelő. Református. A füredi születésű fiatalember Arácon telepedett le, itt kötött házasságot a csopaki születésű, de ekkor már Arácon élő Torma Eszterrel. Az I. világháborúban a 20. honvéd gyalogezredben teljesített szolgálatot népfelkelőként, az orosz fronton esett el 1916-ban. Neve szerepel az arácsi emlékművön.

SZABÓ Gábor (Balatonarács, 1886. november 28. – San Pietro Normatico [Olaszország], 1919. február 1. Apja: Szabó Gábor, anyja: Pór Klára. Földműves. Református. Az I. világháborúban a 20. honvéd gyalogezred gyalogosa volt. A halál dátumát figyelembe véve, valószínűleg olasz hadifogságban hunyt el. Neve szerepel az arácsi emlékművön.

KIS Sándor (Balatonarács, 1882. június 22. – Zaskow, 1915. augusztus 27.) Apja: Kis János, anyja: Kozma Klára. Gyalogos volt a 12. gyalogezred 6. századában. Neve szerepel az arácsi emlékművön.

203. oldal:

BAJOMI József (Balatonarács, 1888. április 1. – Oroszország, 1917. december 31. előtt [A halál bíróilag lett megállapítva]) Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.

ŐRI/ÖRY Imre (Balatonarács, 1886. március 25. – ?, 1915. június 13.?) Apja: Őri Imre, anyja: Komáromi Julianna. Katonai szolgálatára és halálára vonatkozóan nincs adat. Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.

VARJAS István (Csopak, 1875. október 26. – Pazsimbrod [Szerbia], 1914. szeptember 15.) Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.

BOGNÁR István Nincs adat. Valószínűleg alsó- vagy felsőörsi lehetett. Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.

GÉSZ Lajos (Balatonarács, 1897. augusztus 18. – ?, 1916. augusztus 18.?) Apja az arácsi Gész József földműves, anyja az enyingi Máj Erzsébet. Az első világháború egyik arácsi hősi halottja. Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön.

KOLLINGER [KOHLLINGER/KOLINGER] Lajos (Balaton-Kisszöllös [ma: Balatonszöllös, Veszprém megye], 1875. július 3. – Brody [Ukrajna], 1916. szeptember 8.) Apja Kohlinger/Kollinger József, anyja Ferenczy/Ferenczi Mária, özvegye Hápli Mária, árvája Mária. 1897-ben még Aszódön lakott. A századforduló előtt költözhetett Balatonarácsra, a füredi fürdőtelepen látott el házmesteri

teendőket. Bevonulása után a 20. honvéd gyalogezred népfelkelőjeként szolgált. A galíciai Brodyban halt meg, 41 éves korában. Halálesetét 1917-ben jegyezték be a pécselyi anyakönyvbe. Neve szerepel a balatonarácsi hősi emlékművön.

MÁTYÁS Gyula (Balatonarács, 1893. november 13. – Balatonarács 1917. május 20.) Apja: Mátyás Imre, anyja: Bene Eszter. Földműves. Református. Minden bizonnyal ő szerepel a balatonarácsi I. világháborús hősi emlékművön. Katonai szolgálatáról nem áll rendelkezésre információ. Valószínűleg egészségi okokból leszerelhettek és 24 éves korában itthon hunyt el.

MÁTYÁS Imre (Balatonarács, 1894. január 12. – ?, ?) Apja: i.d. Mátyás Imre, anyja: Nagy Lujza. Református. gyalogos/vadász. Valószínűleg azonos a balatonarácsi I. világháborús hősi emlékművön szereplő Mátyás Imrével. Katonai szolgálatáról csak annyit sikerült kideríteni, hogy az 1894-es balatonarácsi születésű Mátyás Imre a 11. vadászszázalój 3. századában szolgált népfelkelőként, és 1915-ben megsebesült. További sorsáról és haláláról jelenleg nem rendelkezőnk semmilyen információval.

ŐRI/ÖRY Gyula (Balatonarács, 1878. szeptember 6. – ?, 1915. június 13.?) gyalogos a 12. gyalogezred 6. századában. 1915-ben megsebesült. Nem ismert, hogy pontosan mikor, és hol halt meg.

ŐRI/ÖRY Lajos (Balatonarács, 1887. november 21. – ?, 1915. június 13.?) Apja: Őri Lajos, anyja: Bíró Julianna. Református. Elképzelhető, hogy azonos a balatonarácsi I. világháborús hősi emlékművön szereplő Öry Lajossal. További adat nem áll rendelkezésre.

SZABÓ Sándor (Balatonarács, 1893. november 13. – ?, ?) Apja: Szabó János, anyja: Ozsvát Lídia. Református. Valószínűleg ő lesz az arácsi emlékművön szereplő Szabó Sándor. Az I. világháborúban a 48. császári és királyi gyalogezred 5. századában szolgált. 1914-ben megsebesült, további sorsáról és haláláról nincs adat.

SZALAI Imre Nincs adat. Neve szerepel az arácsi hősi emlékművön. Elképzelhető, hogy azonos a következő személlyel: Szalai Imre (Balatonkövesd, 1885. október 28. –) Apja: Szalai József, anyja: Gyánó Julianna. Ez esetben valószínűleg az ő neve szerepel a csopaki Csonkatorony melletti kereszten, és a sportpálya melletti emlékművön.

MESTER József (Litér [Veszprém megye], 1888. május 15. – Galícia, 1914. december 1.) A balatonarácsi református lelkész, Császár Attila

szerint a temetői nyilvántartásban nem szerepel, ezért valószínű, hogy csak emlékművet állítottak neki. Litéren élt, Litéren kötött házasságot, fia, ifj. Mester József is Litéren született 1913-ban, valószínűleg özvegye és árvája csak az I. világháború után költözhetett Balatonarácsra. Neve szerepel a litéri I. világháborús emlékművön.

209. oldal:

KARAY Lajos, csendőr-tiszthelyettes, vállalatvezető (Gárdony [Fejér megye], 1883. július 26. – Balatonarács, 1954. február 2.)

KORONCZAY [KORONCZAI] József (Peremarton, 1897. február 8. – ?, ?) tanító. Apja: Koronczi József molnár, anyja: Deák Julianna.

KOVÁCS Károly bérkocsis (Balatonarács, 1879. június 28. – Balatonfüred, 1954. december 8.) Apja: Kovács Péter, anyja: Kiss Julianna, házastársa: Mészáros Julianna.

TÓTH Sándor református kántortanító 1884. november 28. – Veszprém, 1971. szeptember 27.)

210. oldal:

PATÓCS János, vendéglős (Nagyszalonta [Bihar vármegye, ma: Salonta, Románia], 1883.? – Balatonarács, 1948. április 12.) Apja: Patócs Mihály, anyja: Váradi Ágnes. Házastársa: Szlovák Zsuzsanna. Az arácsi református temetőben helyezték végső nyugalomra.

211. oldal:

FARKAS Ferenc (Apatin [Szerbia], 1891. július 28. – Balatonfüred [Balatonarács], 1970. július 17.)

PALETA Géza tüzér ezredes (Versec [ma: Vršac, Szerbia], 1898. május 6. – Veszprém, 1977. április 26.)

214. oldal:

TEMESSY [SEKULITS / SZEKULICS / SZEKULITS]

Milán altábornagy. (Temesvár [Timisoara, Románia], 1885. május 23. – Balatonfüred: szanatórium, 1944. november 25.)

214–215. oldal:

MICHNAY Géza Károly, nemes, nyugalmazott tábornok (Gyulafehérvár [Alba Iulia, Románia], 1885. július 14. – Székesfehérvár, 1977. november 7.)

215. oldal:

RADDA Károly ny. honvéd ezredes (Nikolsburg [Mikulov, Csehország], 1878. október 4. – Balatonarács, 1946. augusztus 24.) A pozsonyi 72. gyalogezredben szolgált. 1906-ban – főhadnagyként – kötött házasságot Ungváron, a szegedi születésű Csonka Margittal. 1914 decemberében Radda Károly 72. gyalogezredbeli százados megkapta a 3. osztályú katonai érdemkeresztet a hadiékítménnyel. 1916 novemberében megkapta a 2. osztályú Vaskorona rendet a hadiékítménnyel. 1917 novemberében másodszor is megkapta a 3. osztályú katonai érdemkeresztet a hadiékítménnyel. Kassán élt. 1921-ben Csehszlovákiában, az akkor őrnagyi rangban a csehszlovák hadseregben szolgáló Radda Károlyt – több volt osztrák-magyar tiszttel együtt – a magyarok számára végzett kémkedés vádjával a kassai hadbírószágon halálra ítélték. 1922-ben szabadult, a magyar-csehszlovák fogolycsere-egyezmény alapján. 1922. augusztus 5-én – 1920. szeptember 1-jei hatállyal – a honvédelmi minisztérium tanácsosává nevezték ki. 1923-ban alezredes. Az 1920-as évek második felétől a 72. gyalogezred bajtársi körének elnöke volt. 1927-ben a Hadtörténeti Levéltár igazgatója volt. Valószínűleg innen ment nyugdíjba ezredesként az 1930-as évek első felében. 1942 augusztusában kitüntették a Nemzetvédelmi Kereszttel. A Sziklai Zoltán által írt Radda Károly (1896-os születéssel) csendőrségi gazdasági tiszt valószínűleg egy másik katonatiszt volt.

220. oldal:

BABICS Endre (Lovászpátona [Veszprém megye], 1894. július 26. – Kaposvár [Somogy megye], 1955. június január 26.)

A 20. honvéd gyalogezred az I. világháborúban

A mozgósításkor az ezredtörzs, az I. és II. zászlóalj és a pótzászlóalj Nagykanizsán, a III. zászlóalj Körmenten állomásozott, ezek voltak az ezrednek mozgósítási állomásai, ahová az ezrednek nem tényleges legénysége bevonult. Nagykanizsára még a testvérezred a császári és királyi (közös) 48. gyalogezred tartalékosai és póttartalékosai is bevonultak. Augusztus 6-án vonult be Nagykanizsára a hadilétszám kiegészítése céljából a 48. gyalogezred, a századok Kiskanizsára kerültek. Augusztus 4-től kezdő-

dött a kiképzés, augusztus 8-án a zászlóaljak már lögyakorlatot is tartottak éles töltényekkel. Augusztus 9-én volt a csapatok eskütétele, a III. zászlóaljé Körmenten, az ezredtörzse, az I. és II. zászlóaljé a kiskanizsai Tölgyeserdőben. A kanizsai eskütételen részt vett még a 48. (közös) gyalogezred, a 20. menetzászlóalj és a 46. félmenetzászlóalj, ez utóbbi kettőt is a 20. honvédezred állította fel, Szepetneken és Sormáson voltak elszállásolva. Az ezred a 41. honvéd gyaloghadosztályhoz tartozott. A hadosztály a

háborús hadrend szerint hadtestkötelékbe nem tartozott, hanem önálló volt. Békeidőben a hadosztály a Budapesten székelő 81. honvéd gyalogdandárból (budapesti 1. és székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred) és a Veszprémben székelő 82. honvéd gyalogdandárból (nagykanizsai 20. és veszprémi 31. honvéd gyalogezred) állott. Szerbia ellen elrendelt részleges mozgósítás a hadosztály hadrendjét megbontotta. A 81. dandár a Szerbia ellen mozgósított 20. honvéd gyaloghadosztály kötelékébe jutott és helyette hadosztályunkhoz a 40. honvéd gyalogdandár (szatmárnémeti 12. és dési 32. honvéd gyalogezred) került. A 41. hadosztály háborús hadrendjébe tartoztak továbbá a veszprémi 7. honvéd ágyúezred, a budapesti székhelyű cs. és kir. 12. tábori ágyúezred II. osztálya (3., 4., 5. üteg) s végül a szabadkai 4. honvéd huszárezred 5. és 6. százada. A hadosztály parancsnoka Nikič János altábornagy, vezérkari főnöke Márkus Lajos vezérkari őrnagy volt. A 82. honvéd gyalogdandár teljes hadrendje: Parancsnok: Schamschula Rezső vezérőrnagy, vezérkari tiszt: Hautzinger Gusztáv vezérkarhoz beosztott főhadnagy, parancsőrztiszt: Gózon István 7. honvéd huszárezredbeli tartalékos hadnagy. 20. honvéd gyalogezred: Ezredparancsnok: lovag Sypniewski György ezredes, ezredsegédztiszt: Vértessy Iván százados, I. zászlóalj, Nagykanizsa: Bugsch Aladár őrnagy, II. zászlóalj, Nagykanizsa: Erőssy Oszkár alezredes, III. zászlóalj, Körmend: Jurassek Elemér őrnagy. 31. honvéd gyalogezred: Ezredparancsnok: Weeber Ede ezredes, I. zászlóalj, Veszprém: budahegyi Pauer Miksa őrnagy, II. zászlóalj, Veszprém: nagyváradai Istvánffy Miklós őrnagy, III. zászlóalj, Tata Tóváros: sárói Szabó Lajos alezredes. Az ezred a 12. mozgósítási napon, augusztus 15-én kezdte meg a felvonulást és négy lépcsőben indult el a keleti – a későbbi északi (Galícia) – hadszíntérre, a Nagykanizsa (illetve Körmend)–Szombathely–Sopron–Győr–Budapest–Miskolc–Kassa–Eperjes–Orló–Jasló–Pržemysl–Medyka útvonalon. Az alakulatok az elindulás sorrendjében érkeztek meg. Elsőnek az I. zászlóalj 19-én, majd továbbment Sadowa Wieszniára, ahová este 9 órakor ért el. Az ezredtörzs és a három zászlóalj géppuskaosztagai augusztus 20-án reggel 8 órakor érkeztek Medykára, kirakodás után az ezredtörzs Mościskára, az I. géppuskásosztág pedig Sadowa Wieszniára menetelt, a II., és III. géppuskaosztág beárta zászlóaljuk beérkezését. A II. zászlóalj augusztus 20-án délelőtt ért Medykára, de onnan a zászlóaljat tovább szállították Mościskára, a déli órákban itt kirakodott és tovább ment Hodyniére. A III. zászlóalj 21-én ért Medykára és ott rakodott ki. A harcérintkezést először az oroszokkal 26-án Hujcz

környékén vették fel (9. század). Szeptember 12-ig az ezred vesztesége 593 fő (23 tiszt és 570 sorállományú) volt. Szeptember 12-én megkezdték a visszavonulást a San folyó partjáig, ahol október 12-én védőállásba vonultak. November 4-ig a San folyónál a 22 tiszt és 1636 legénységi veszteségből meghalt 5 tiszt és 365 fő sorállományú (I. zászlóalj: 186 fő, II. zászlóalj: 56 fő, III. zászlóalj: 123 fő). November 4-étől újabb visszavonulás következett be, majd 16 és 27 között ellentámadással a Visztulától délre próbálták megállítani az oroszokat. 28-ától újabb visszavonulás következett, december 20-tól 1915. január 10-ig, majd 13-ától február 8-ig védelmi harcokban vettek részt Dunajecnél. Ekkor az ezredparancsnok Istvánffy Miklós (a veszprémi 31. honvéd gyalogezredből) őrnagy volt. Az 1915. év végéig az ezred összes vesztesége 130 tiszt és 3769 fő sorállományú volt.

Február elején az ezredet a lupkowi szoroshoz vezényelték át, 1915. február 13-tól május 8-ig az úgynevezett kárpáti csatában vettek részt (ezredparancsnok ismét lovag Sypniewski György ezredes). 13-án az ezredet újból Galíciába szállították, ahol 1916. december elejéig voltak.

December 8-án megkezdték az ezred áthelyezését az olasz frontra a Poginki–Kowel–Cholm–Lublin–Radom–Kielce–Granica–Oderberg–Prerau–Wien Ostbahnhof–Wiener Neustad (Bécsújhely)–Semmering–Bruck an der Mur–Graz–Laibach–Sesan–Divacara útvonalon. 13-án érkeztek meg a célállomásra. Február elejéig tartalékban volt az ezred, ezután a fronton vetették be, az Isonzó csatákban vettek részt 1917. július végéig. Július 27. és augusztus közepe között az ezredet hátravonták pihenőre és feltöltésre. Augusztus 18-tól újból frontszolgálat következett az Isonzónál, majd a caporettoi és tolmeini áttörés után 1917 novemberétől a Piave menti harcok következtek. 1918. április közepétől június közepéig az ezredet a hadsereg tartalékba vonták hátra, majd június 15-től ismét a Piave menti harcokban vett részt, illetve a tartalékállományba vezénylés váltogatta egymást az október végi visszavonulásig. November 8-án a fegyverletétel következett, majd november 21-én a késő esti órákban a 23 tisztből és 201 legénységi állományúból álló 20. honvéd gyalogezred visszaérkezett a nagykanizsai József főherceg laktanyába.

Forrás: vitéz Szepessy Aladár (öszeáll.): A nagykanizsai báró Szurmay Sándor m. kir. 20-ik honvéd gyalogezred története a világháborúban. Sopron, 1931.

A felvételeket Tóth-Bencze Tamás készítette. Az arácsi emlékmű avatását ábrázoló képeslapok a Városi Helytörténeti Gyűjtemény tulajdonában vannak.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

PÓTLÁS A „BALATONFÜRED EMLÉKJELEI” C. KÖNYVHÖZ

Emléktábla a balatonfüredi református (fehér) templom falán.

Avatás ideje: 2017. október 31.

A tábla anyaga: márvány.

A tábla felirata: „1517 – 2017 / október 31. / A Szentháromság / Isten iránti / hálaadással / a reformáció / 500. évfordulóján. / >> Jézus Krisztus tegnap, ma / és mindörökké ugyanaz. / (Zsidókhöz írt levél 13.8.)”

A protestáns egyházak helyi lelkészei (Császár Attila, Miklós Ferenc és Gabnai Sándor) ünnepi istentisztelet keretében áldották meg azt az emléktáblát, ami a balatonfüredi református (fehér) templom falára került. Ezt követően dr. Szilágyi-Kósa Anikó egyetemi tanár tartott előadást a templomban a Károli-féle biblia jelentőségéről, nyelvünkre, kultúránkra gyakorolt hatásairól. Ez után a Füredi Panteonban a protestáns egyházak képviselői megkoszorúzták Dévai Bíró Mátyás reformátor 2001-ben avatott emléktábláját is. A református hitszónok valószínűleg kb. 1531-től tevékenykedett a Dunántúlon, a hagyomány őt tartja az első füredi református lelképásztornak.

Emlékjel Balatonarácson, a református templom és parókia udvarán.

Avatás ideje: 2017. október 31.

Anyaga: terméskő és gravírozott réz tábla.

A táblák felirata: „1.: „>>Prédikáltasd szent igédet, / Felséges Isten<< / (162/7) / Arácsi református lelképásztorok / Tokaji Péter 1708 / Kádártai János 1708–1711 / Tokaji Ferenc 1711–1718 / Körmendi János 1719–1720 / Őri Mátyás 1720 / Szentpéteri János 1721–1724 / Komáromi M. István 1725–1734 / Lepsényi M. Péter 1734–1737 / Komáromi M. István 1737–1738 / Bicskei György 1738 / Borsodi János 1739 / Enyingi István 1739–1742 / Almási Mihály 1742–1747 / Vázsonyi K. Gergely 1747–1753 / Ladányi Miklós 1753–1754 / Árvaság 30 évig / Kabai János 1784–1789 / Cseh Galamb József 1789–1801 / Visolyi Lázár 1801–1804 / Karantsi Gábor 1804–1807 / Vetsei Gábor 1807 / Dömölky Imre 1807–1811 / Hetesi István 1811–1833 / Liszkay János 1833–1851 / Pap Kovács Gábor 1852–1854 / Cseh Gábor 1854–1865 / Márton Vince 1865–1869 / Vajda János 1869 / Segesdy Miklós 1869–1870 / Dömölky Endre 1870–1885 / Szálai Benő 1885–1886 / Nagy Benő 1886–1887 / Csonka Ferenc 1887–1888 / Pálffy Gábor 1888–1893 / Vajda János 1893–1901 / Szűcs Károly 1901–1902 / Horváth Antal 1902–1905 / Szűcs Károly és Eötvös Sándor 1905–1906 / Patay Árpád 1906–1910 / Ólé Sándor 1910–1912 / Siskey Imre 1912 / Kátay István 1912–1931 / Németh János 1931–1932 / Bakos Lajos 1932–1966 / Császár Attila 1966–1999 / ifj. Császár Attila 1999– / Állítatott a reformáció 500. évében, 2017. október 31-én”

2.: „>>Adj Szentlelket a tanítóknak, / egyetemben a hallgatóknak<< / (235/4) / Arácsi református tanítók / Pap Imre 1784–1785 / Boldisár Imre 1785–1787 / Kováts Mihály 1787–1798 / Goth György 1798–1799 / Visolyi Gábor 1799–1804 / Árvai József 1804–1805 / Szenes László 1805–1806 / Nagy Gábor 1806–1807 / Tósoki Antal 1807–1808 / Göntzi István 1808–1810 / Mórocz Péter 1810–1815 / Varga Sándor 1815–1817 / Bogdány Péter 1817–1818 / Simon Pál 1818–1838 / Kabai Károly 1838–1859 / Soós Lajos 1875–1889 / Kemény Lajos 1889–1901 / Horváth Antal 1902–1905 / Tóth Sándor 1905–1941 / Ózdi Imre 1941–1948 / Államosítás / Állítatott a reformáció 500. évében, 2017. október 31-én”

Arácson a lelkészség udvarán késő délután avatták fel az emlékművet az arácsi református lelkészek és tanítók emlékére. Az avatóbeszédet Császár Attila esperes, arácsi református lelkész tartotta.

Emlékfa a Kovászna parkban, a Vásárcsarnok mögött.

Ültetés ideje: 2017. december 4.

Fa fajtája: fekete eperfa (*Morus nigra*).

A tábla anyaga: festett fém tábla.

A tábla felirata: „>>Istennek, hazának, tudománynak<< / ültette a reformáció 500. évében / a Pápai Református Kollégium Gimnáziuma / és Művészeti Szakgimnáziuma / 2017 / >>Szabadon tenyészik<<”

Császár Attila esperes és Miklós Ferenc balatonfüredi református lelkész áldása után dr. Bóka István balatonfüredi polgármester tartott beszédet a balatonfüredi emlékfáültetés hagyományáról. Ezt követően dr. Bóka István, Császár Attila és Gránásiné Bácsi Tünde a Pápai Református Gimnázium igazgatója elültette a savanyú szederfa néven is ismert emlékfát. A tábla utolsó sora a pápai református gimnázium jelképére (eperfa) és jelmondatára utal.

Többek között ezekkel az eseményekkel is tiszteltek a reformáció 500. évfordulója előtt a településen.

Emléktábla az egykori Nagyvendéglő (ma: Anna Grand Hotel része) Zsigmond utcai falán.

Avatás ideje: 2018. szeptember 22.

A tábla anyaga: édesvízi kemény süttői mészkő.

A tábla felirata: „>> ... A közelükben heverték piramisokba halmozott fegyvereik, / középen a zászló, mintha azonak a zászlóaljoknak a / hátborzongató csontváza lenne, akiknek sorai oly sok / bátorságot mutattak és amelyek oly sok áldozatot hoztak<< / Prágy János / honvéd alezredes / (Balatonfüred, 1812. november 12. – Las Pozas, 1851. augusztus 13. / Az 1848-as forradalom és szabadságharc emlékére / állította / Balatonfüred Város Önkormányzata / 2018. ”

Az avatást követően az emléktáblát megkoszorúzta dr. Bóka István balatonfüredi polgármester és Hermann Róbert, a Magyar Történelmi Társu-

lat elnöke, majd koszorút helyezett el Molnár Judit, a Balatonfüred Városért Közalapítvány elnöke. Prágay [Práger] János Nepomuk Károly a Savanyúvízen (fürdőtelep) kávéházat bérlő és üzemeltető Prager Károly legidősebb gyermeként született. A szabadságharcban végül Klapka György hadsegéde lett, majd a komáromi erőd kapitulációja után végül Amerikába emigrált, ahol 1850-ben angolul megírta a magyar forradalom történetét. 1851-ben több magyar emigráns társával csatlakozott egy Kubába induló – szerencsétlenül végződött – katonai expedícióhoz, itt lelte halálát. (Bővebben: Füredi História. 2016/2. sz., 8–16. oldal.)

Emléktábla a Panteonban.

Avatás ideje: 2018. október 20.

A tábla anyaga: márvány.

A tábla felirata: „*Városunk szülötte / dr. Csizmazia Darab József / 1918 – 2013 / Magyar örökség-díjas szőlőnemesítő / Balatonfüred Város Díszpolgára / emlékére állította / Balatonfüred Város Önkormányzata. / 2018.,*

Dr. Csizmazia Darab József szőlőnemesítő száz éve, Balatonfüreden született 1918. július 15-én. Apai nagyszülei Darab József földműves és Istvándi Karolina voltak. Gyermekeit Darab Józsefet (1885–1969) nagyapja gyermektelen nővére, Darab Lídia és férje Csizmazia József (1835–1916) fogadták örökbe 1907-ben. Édesapja ettől kezdve viselte hivatalosan is a kettős, Csizmazia Darab családi nevet. Az elemi és a középiskola elvégzése után Svájcban, Németországban, Ausztriában végzett szőlészeti-borászati gyakorlatot. A II. világháború miatt azonban tanulmányait csak 1947-ben fejezhette be a Keszthelyi Mezőgazdasági Akadémián, majd ezután a tapolcai járásban lett hegyközségi titkár, 1948-tól pedig az Ampelológiai Intézetben kutató. Itt kapott megbízást Kosinszky Viktor professzortól az Egri Szőlőnemesítő Telep kialakítására és szakmai irányítására. Ezt követően 60 éven keresztül dolgozott a szőlőnemesítésben, ahol elsősorban betegségeknek ellenálló, rezisztens szőlőfajták előállításával foglalkozott. 2013-ban bekövetkezett halála előtt is aktív volt, még tervei között szerepelt a gyógybor létrehozása és szeretete volna, ha a szőlőterápia gyakorlattá válik a füredi szív-kórházban. A településen és az országban több helyen rendezvényekkel (megemlékezések, előadások, konferenciák) emlékeztek meg a centenáriumi jubileumról. Ennek keretében a Füredi Panteonban az emléktábla avatása előtt Pálffy Károlyné emlékezett meg Csizmazia Darab Józsefről, majd Hári Lenke alpolgármester aszszony és ifjabb Csizmazia Darab József leplezték az emlékjelet. Ezt követően ifj. Cs. Darab József a család nevében megköszönte, hogy emléket állítottak édesapjának. A többek között a Zalagyöngyét is létrehozó szakember emléke előtt, a városban tartózkodó borlovagrendek is tisztelegtek.

(Felvételek: szerző.)

KIEGÉSZÍTÉS A „BALATONFÜREDI ÉLETRAJZI LEXIKON”-HOZ

107–108. oldal:

Kanovics [Kanovits] György igazgató születés (keresztelés): 1844. **december 29.** halál: **Balatonarács**, 1903. **augusztus 13.**

149. oldal:

Mihálkovics Tivadar közjegyző, sportoló születés: Pest [Szent István város / Lipótváros], 1848. december ~~2~~ **3.**

FÉJA ENDRE

DÉNES ZSÓFIA FÜREDEN

Dénes Zsófia értékes és színes egyénisége volt a 20. századi magyar irodalomnak. Újságírónak vallotta magát, de ennél jóval többet nyújtott a munkássága. 102 évet adott néki az Úr, s így nagy és nehéz idők tanúja lehetett. Sok embert ismert, sokakkal tartott kapcsolatot, és megörökítette alakjukat. Ady varázsa hozta közel az irodalomhoz, akinek rövid időre a menyasszonya lehetett, s vele kapcsolatban írta meg emlékei sorát. Féja Géza, egyidősen évszázadával, kortársa volt Dénes Zsófiának. Kapcsolatuk 1940-től követhető nyomon, amikor Dénes Zsófiának az Élet helyett órák címen, Adyról szóló könyve megjelent, és ezt üdvözlölte.

„Dénes Zsófia könyvében a rokonszenves asszonyi alázat s valami egészen ritka szerénység háttérbe helyezi a saját személyét ... Asszony, tehát Ady, az ember érdekli, Ady testi közelségét varázsolja elsősorban vissza, helyenként megrázó egyszerűséggel. Megrázó képet rajzol Lédáról és Csinszkáról is, a valóságot írja meg, igen helyesen, mert Adynak is ez a valóság kellett, nem pedig az eszményített festett kép. A haldokló Adyról írt sorával csak Krúdy Gyula hasonló tárgyú emlékezése vetekedik. Könyve az Ady-irodalom legszámottevőbb megnyilatkozásai közé tartozik.” (Magyarország, 1940. május 24.) Móricz Zsigmond a Kelet Népeben (1940 júliusában) méltatta e könyvet. Egy elsötétülő korban, a kezdődő fajüldözés idején, elsőként állottak ki Dénes Zsófia mellett.

Innen kezdődött Féja Gézával a barátságuk, amely töretlen volt, az 1945 utáni nehéz időkben is, és az életük végéig tartott. Az Ady Endrére emlékezők közül apám – Bölöni György után – Dénes Zsófiát értékelte legtöbbször. Mindketten a Balatonfelvidék és Füred „szerelmesei” voltak. Ittlétük alkalmával sokszor találkoztak a tóparti sétányon, a cukrászdában és Lipták Gábor házában. A következőkben levelezésükből Dénes Zsófia három – Balatonfüredhez kötődő – levelét mutatjuk be.

(Budapest) 1956. április 11.

Kedves Féja Géza,

de még inkább így: kedves Géza – sok mindent szeretnék kis helyen elmondani. Kár, bizony, hogy nem előszóval mondhatom el.

Először is: remélem, jól van. Lelkileg is. Úgy, mint a múlt nyáron. Akkor szép volt a kép, amit láttam. Szép és felemelő.

Rólam csak annyit, már ami kondíciómra illeti, hogy drága kis művész élettársam itt van mellettem, és megsegít minden fordulóban. Ő az, akiben bízni lehet, és akit anyásan nagyon szeretnem: öröm. Ehhez képest időszaki dolog, hogy most eszem át 10 napos súlyos influenzán, ma van az első nap, hogy teljesen láztalan vagyok.

Ezt a visszatért életörömet használom fel arra, hogy e régen tervezett levelet megírjam magának.

Szóval, február 16-án megkaptam Ady dokumentumkötetemet a szerződést. Címe: Ady Nagyváradon. Az ismeretlen Léda felőlel mindent, amit még élő koronatanúk 1942-ben fél éven át el tudtak nekem mondani Ady váradi életéről. Nemcsak 900-tól 904-ig, de az összes visszatérést is, az utolsóig, 1918 februárjában. Egy shakespeare-i tragikum esete élt akkor ott át – stb., stb. Minden, amit Fehérné tudott Adyról, Rienziről, Lédáról és Lédáról, kisgyermekkorától haláláig, azután amit F-né Diósyról tudott – azután a csucsai élet (F-né ott hetekig vendég volt). Csucsai: nagyon érdekes és jellemző, néha éles levelekben (Török nagymama), – Brüll Berta naplójegyzetei nővéréről, Szűts Dezső kibontott élete, hogy azt én helyben megriportoztam, mindez rengeteg újat és nem ismertet hoz. Bölöni volt első és még csak nem is jóindulatú lektora (ő énám az Adyné könyvében Itókáról írottakért haragszik, mégis a feltétlenül kiadandók közé sorolta. Hogy „még neki is nóvumot” hozott.) A kötet csak szeptemberben kerül (terv szerint) nyomdába, karácsonyra lesz kész, de csak 57 első kiadványai között akarják kihozni, mert 56-ra a „terv betelt”.

Látja, ezt akartam már régen megírni magának. A másik dolog, amiről szólni akarok: friss tavaszi tervezgetés. Ha szabad és lehet terveznünk valamit (a Sors-ban én hiszek), én ismét Balatonfüreden szeretném tölteni nyári heteimet. Mégpedig július 7-től augusztus 30-áig. Sajnos, egyedül, Szepegyem csak lekísérne, és értem jönne, mert ő ezalatt a Népművészeti Intézet nyári táborozásán Tokajban dolgozna. Neki, aki körvezető tanár ott, ingyen jár más festőkkel közös szoba és teljes ellátás. Ez szép – és a munkának jó, sőt remek, de a civil ember, mint én, abban a szegény lerongyolódott faluban még egy lakható szobát s kocsmai kosztot sem talál. Ez így van, mert az akció élén álló igazgató és felesége is kerestek már ott nekem hajlékot, de nincs. A „táborozás” élvezői rettenetes bolhás

szalmazsákokon hálanak, mosdóhelyiség pedig nincs. Maga a ház, ahol laknak, remek: Rákóczi tulajdona volt a műemlék. De én nyolcadmagammal háljak ismeretlen nőekkel és bolhákkal áldottan – nem, Szepi sem akarja. Viszont ő onnét tavaly is olyan kincsekkel rakodottan jött meg, hogy 12 hónapig abból él. (Részben én is...)

No, én közben elmegyek Füredre. Nem akarok fenn lakni a dombon, mint tavaly, lenn akarok élni a víz közelében. Írok Liptákéknak, a kedves Pirikének, keressen nekem lenn az öreg nagyfák alatt akár magánlakásban, akár újonnan helyreállított turista- vagy más hotelban kis egyágyas szobát. Az eszpresszóban reggeli, a kerti vendéglőben ebédmenü, délután (szép időben) kimegyek a mólóra sörrözni, és viszem magammal papírban sonka- vagy ementáli-vacsorámat. Este még egy szimpla mellett az eszpresszóban elüldögélek partnerrel – ha akad kedves – vagy egyedül, de úgy is jó... Látja, nagy öröm volna, ha maga is azokra a hetekre tervezné füredi pihenését... Megteszi, hogy felel erre a levelemre? Ha már nem is jött sohasem el.

Szeretettel üdvözlöm, kedves Géza – Zsuka

Laczkó Géza Rákóczijáról volna magával megtárgyalnivalóm.

(Az Ady Nagyváradon címmel tervezett kötete Akkor a hársak épp szerettek címen jelent meg, 1957-ben. Az ismeretlen Léda fejezetcím a könyvben. Szalatnyay József (Szepi) (1915–1994) festőművész a férje volt.)

(Balatonfüred, 1956.) július 11.

Kedves Géza,

a következőkben referálhatok magának a füredi helyzetről:

én itt az IBUSZ-nál foglalhatok magának előre biztos szobát, ha pontos dátumra lekötöm 100 forinttal. Ma azt mondták nekem az IBUSZ-nál, hogy ab 25 forint adnak hideg-meleg vizes szobát. De még júniusban – tehát nem júl. – aug. 20-ig terjedő főidényben – Csatkainé, a soproni múzeum igazgatójának felesége 23-ért lakott igen jó kis szobában, és Szepi tavalyi szobája szept.-ben 24 forintba került. Tehát hiszem, hogyha aug. utolsó harmadában maga egyenesen az Arany Csillag portásához megy, még lekötés nélkül is kap, 25 forint alatt valamivel, jó szobát. De ha biztos akar lenni: én szívesen lekötöm megadott dátumra. Állok – édes Géza – rendelkezésére. No mármost privát helyen, bennszülötteknél nekem, „íróbarátom” számára eddig

mindenki 25 forintot mondott, tehát nem kevesebbet, mint a független hotelszoba ára. Ha mindezt sokallja, akkor talán írjon mégis tavalyi gazdájának, azok mit ajánlanak fel.

Ami a kosztot illeti: 13 forint a két egyetlen nyitott vendéglőben a nagy menü ára. Leves, nagy adag hús főzelékkel vagy körítéssel és tészta. Az egyik étterem az Arany Csillag, a másik lenn a Balaton partján a Balaton kertvendéglő. R la carte primább a koszt, de jóval drágább. (Egy adag rántott vagy roston sült hal 17 forint, egy adag hús ilyenfajta árban.) Privát asszonyságnál is van ebéd, ha előre jelzi, hogy odamegy, ott tavaly 10 volt, idén úgy hallom 12. Hajduk néni, a Nádor utca és Csók utca sarkán, tehát azon az útvonalon, de a legelején, közel a vasúti főutcahoz – ahol maga tavaly lakott. A koszt ott eléggé jó és házias, ital nincs, ha van, ezt drágán számítja. – Én ajánlom a 13-as menüt az étteremben. Estére lehet csemegésnél is venni sonkát, szalámit, sajtot, vaját, kenyeret, lenn a telepen, a főútvonalon, amely a kúthoz vezet. Lenn a gyönyörű móló teraszán sör, spriccer vagy fekete mellé nyugodtan eheti ki-ki sajátját, mert ők nem adnak ételt. Azt nem tudom még azonban, hogy este is van-e menü vagy csak r la carte – étel. Én például kaszinótojáást ettem néhányszor egy muskátlis nevű „tejcsarnok”-ban a parti sétány mentén, kissé feljebb a strand felé, nekem elég az ilyen vacsorára, ez ott 5.30 forint, jégbe hűtött – és a hely szintén „elsőrendű” a maga nemében, de más ételt nem ad, csak a cukrászda-árut: jeges kávé, jeges kakaót, kuglófot, fagylaltot. A portások, pincérek imádják a magyar vendégeket a maguk módján, mert borralót csak az ad, a külföldinél még pénz sincs, és nem tudja, komm. országban illik-e adnia.

Elég kimerítő, amit itt írok? Ez körülbelül azt jelenti, hogy 25-ért lakhat, 35-ért nem éhezik az ember, mindent beleszámítva. De augusztusban az is lehet, hogy 60-ért teljes napi penziót kaphat az A. Csillagban a vendég, ami biztosítja délben és este az á la carte-választást – és ez prima. Prima – és nekünk drága. Szepikém mégis ragaszkodott, hogy hetekre ide jöjjenek könyvem szerződési pénzéből, a tavaszi hosszas influenzám után regenerálódjak. Ami, gondolom, sikeres lesz.

Írjon, kedves Géza, mi a szándéka és miben lehetek a segítségére. Liptákék viszonzozzák üdvözléseit, és szívesen látják majd magát estére. Baráti ragaszkodással

Zsuka

(Balatonfüred) 1956. július 30.

Kedves Géza,

válaszul 24-iki levelére megírom: örülök, hogy jól oldotta meg füredi szállása kérdését. Ami az ebédet illeti, most mégiscsak tudok valamit tanácsolni, ami szerintem előnyösebb, mint bármely étterem. Itt Füreden dr. Zákonyi Ferenc az Idegenforgalmi Hivatal nagyon agilis vezetője. (Egyben Balaton vidéki tudnivalókban hihetetlenül művelt: történelem, kultúrtörténet, botanika, geológia stb.) Felesége – szép és kedves fiatalasszony – a kikötő móló fejeénél az „Ajándékbolt” vezetője. Ez csak kis pavilon, nagy forgalommal. Mindkettő örömmel ajánlkozott, hogy Gézának kezére jár mindenben. Nos, Zákonyiné, boltja tőzsomszédságában, ebédre jár a kikötőtelep őréhez, illetve annak feleségéhez, aki 10 forintért bőséges és kitűnő ebédet ad igen keveseknek, de Zákonyiné ajánlatára – ha kívánja – magának is. Az ebédet ott lehet elfogyasztani. Látja, Géza, azt hiszem, ennél megfelelőbb ellátást itt nem kaphat. Tehát, ha megérkezett, látogasson el első napon mindjárt Zákonyinéhoz, hogy másnapra már meglegyen előjegyzett ebédje. (Közben nem kétlem, hogy öröme lesz abban, milyen szépasszonnyal lesz ezúttal dolga.) Ha pedig bármely kirándulás érdekelné, forduljon Zákonyihoz, aki magunk forma tanárember és magának híve.

Én megörültem annak, hogy már olvasta könyvem hírért a jövő évi tájékoztatóban. Annak is örülök, hogy circa 20 ívesnek hirdetik, mert nekem nem volt előírással gép-kézirat, és én tudtam, hogy megvan 320 nyomtatott oldal, de ők a szerződéskor még nem fixírozták, mennyi, hogy minél kevesebb szerződési előpénzt adjanak, persze. Azóta engedelmet kértek, hogy az én kontómra, nyomdakészen, előírt formában legépeltessék (laponként ezért levonnak 2 forintot), amit ezek szerint meg is csináltak, és ezen az alapon hirdetik. Csakhogy itt tartunk. Vasárnap reggel buszon elvisz Zákonyi Nagyvázsönyba, Kinizsi birodalmába, és egész dél előtt magyaráz nekem. – És Lipták Gábor bora ez idén nagyon jóízű.

Jó pihenést, jó időtöltést és mulatást kívánok magának Füreden – és szeretettel üdvözlöm

Zsuka

Én 6-án megyek haza

(Apám válaszleveleit, sajnos, nem tudtam elérni, elkallódhattak, csupán egy levelét juttatta el hozzám Szalatnyay József, ez az írás 1967. december 29-én kelteződött.)

E levelekből is kitűnik Dénes Zsófia egyénisége: jó szándékú, jókedvű, segítőkész és az életet szerető ember volt. Hosszú, de mégsem könnyű lét adatott neki: egy háborúkkal, öldökléssel és kirekesztéssel teli század részese lehetett. Létbiztonság majd viaskodások, szerelmek és csalódások, sikerek és méltatlanságok, jólét és nélkülözés, derűs életöröm majd lehangoló betegségek sora szőtték át az éveit. Ami életcélja volt, teljesítette: Ady Endre életútjának kutatása, és a költő értékeinek felmutatása.

Dénes Zsófia 1987 januárjában, Féja Géza 1978 nyarán távozott közülünk. Életük során mindketten szerettek és írásaikban megörökítették, megőrizték egy olyan tájat és várost, a régi Balatonfüredet, melyen túllépett a fejlődés sodra, a múltó Idő. Nekik pedig évtizedek óta már „levelezniük” sem kell, megérkeztek abba a világba, ahol talán béke és nyugalom várta őket, s kipihenhetik életük viszonyosságait. Folytatódhat végeérhetetlen beszélgetésük Adyról, a Balatonról és az elmúlt világuk emlékeiről. Nem kell már latolgatniuk, hol olcsóbb a nyári kvártély Füreden.

(1885–1987)

A kép forrása:

https://hu.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9nes_Zs%C3%B3fia
letöltés ideje: 2018. november 23, 21 óra 02 perc

Előző számunkban jelent meg Féja Endre "A Cholnokyak" című írása (FH. 51: 36–40), a szerző neve a tartalomjegyzékben Fejes Endreként szerepel. Illusztris szerzőnktől elnézést kérünk a sajnálatos elírásért!

CS. DARAB JÓZSEF

EMLÉKTÁBLA AVATÁSA BALATONFÜREDEN, A PANTEONBAN

Tisztelt Megjelentek!

Meghatottsággal állok itt, hogy édesapám, dr. Csizmazia Darab József születésének századik évfordulóján szülővárosa emléktáblával örökíti meg munkásságát.

Engedjék meg, hogy ez alkalommal magam is szóljak néhány szót.

Idén emlékezünk meg az I Világháború befejezésének 100-ik évfordulójáról is. Nagypám katona ként az olasz fronton harcolt és sérülése miatt gyógykezelésre hazatért. Mivel közben nevelőapja Csizmazia József meghalt ő lett a családfenntartó, így nem kellett felgyógyulását követően visszatérnie a frontra és megnősülhetett. Apám 1918. július 15-én született Balatonfüreden.

Szülei, illetve a család több generáción keresztül mezőgazdasággal és szőlőtermesztéssel foglalkoztak, ami egyúttal későbbi szakmai elhivatottságát is determinálta. De nagybátyja, Fábián Ferenc-József is Mathiász János mellett dolgozott Kecskeméten.

Tanulmányai során arra készült, hogy a füredi bortermelők jobb áron, szervezeten adhassák el borukat, ezért borkereskedői és közvetítői képzettséget szerzett.

A II világháborút követően először a tapolcai járásban hegyközségi titkárként dolgozott Sági Károly mellett.

Mivel a család szőlőterületeit elvették, szakmai érdeklődése a nemesítés felé fordult, és már a világháború előtt is kiterjedt hazai és külföldi kapcsolatokkal rendelkezett.

1948-ban svájci szakmai gyakorlata során állásajánlatot kapott a Schenk 'cégtől Rolle-ban, a vállalat dél amerikai szőlőtelepeinek irányítására, de szüleire való tekintettel inkább hazatért.

Ezután kezdte meg kutatói megbízása alapján Egerben a szőlőnemesítési munkát, melynek eredményeit főként két téma köré csoportosíthatjuk:

– A Bikavér típusú vörösbor szőlőfajták nemesítése volt a legnehezebb és legidőigényesebb feladat, mert a Bikavért alkotó vörös-borszőlőfajták egymás közötti keresztezése nem adott elfogadható eredményt.

A keresztezést csak több lépésben lehetett megoldani. A szabadalmi értékű keresztezési kombinációk viszont lehetővé tették, hogy ilyen kombinációval a szőlőpárok között szinte 80%-os valószínűséggel lehetett megfelelő Bikavér típusú vö-

rösbor szőlőfajtát előállítani. Így került sor 1978-ban a Turán, Titán és Tizián fajták állami elismerésre történő bejelentésére.

– A betegségeknek ellenálló szőlőfajták nemesítését az indokolta, hogy a háború utáni szőlőmonográfiái felvételek szerint a direkttermők területe Magyarországon elérte a 45 000 ha-t, és ez nagymértékben rontotta a magyar bor külkereskedelmi hitelét. Az Egerben megkezdett nemesítési munka először 1957-ben mutatott eredményt, amikor egy "Egri Csillagok 24"-es számmal jelölt hibridet már összehasonlító kísérletekbe állítottak és ebből lett később a Zalagyöngye fajta, melyet még további rezisztens fajták követtek.

Bár a nemesítési munkát a természetben az eredmények igazolták, munkásságát csak 1994 után kezdték elismerni.

A szűkebb nemesítési munka mellett

– Küzdött a magyar helyesírásban a szőlőfajták írásmódja megváltoztatásáért, hogy azokat – mint a többi szőlőtermelő országban – nálunk is nagy kezdőbetűvel írják.

– Szorgalmazta, hogy a növénynemesítői munka Európában egységes szabályozást és elismerést kapjon.

– Kitalálója és megszervezője volt a Magyar Postával együttműködésben a Magyar Borvidékek bélyegsorozatnak, így jelent meg 2000. május 25-én a Balatonfüred-Csopak borvidéki bélyeg a Balatonvin Borlovagrend zászlósborával.

– A Széchényi Ferenc Kertészeti Szakképző Iskolával való együttműködés keretében az Egri csillagok 36-os kettős hasznosítású hibridet Füredgyöngye névre keresztelte remélve, hogy a fajta a füredi kiskertekben is elterjed majd.

– Számos cikkben elevenítette fel, illetve javasolta a füredi szőlőgyógymód ismételt bevezetését, ha ma már nem is orvosi kezelésként, de egészségvédő és marketing jelleggel, mely így ismét a város nevéhez köthetne.

Köszönöm családnak nevében Balatonfüred Város Önkormányzatának, a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesületnek, a Balatonvin Borlovagrendnek, minden füredinek és valamennyi jelenlevőnek, hogy őrzik édesapám emlékét.

Köszönöm a figyelmüket.

Balatonfüred, 2018. október 20-án

Csizmazia Darab Józsefre emlékezünk
(100 éve született)

Alsóörsi képek: református templom, Mihálkovics Tivadar mellszobra, a "török adószedő" háza
(Tóth-Bencze Tamás)